

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

BENGI

Dünya Yörük - Türkmen Araştırmaları Dergisi
World Journal of Yörük - Türkmen Studies

E-ISSN:

2019 - 1

MAKALELER:

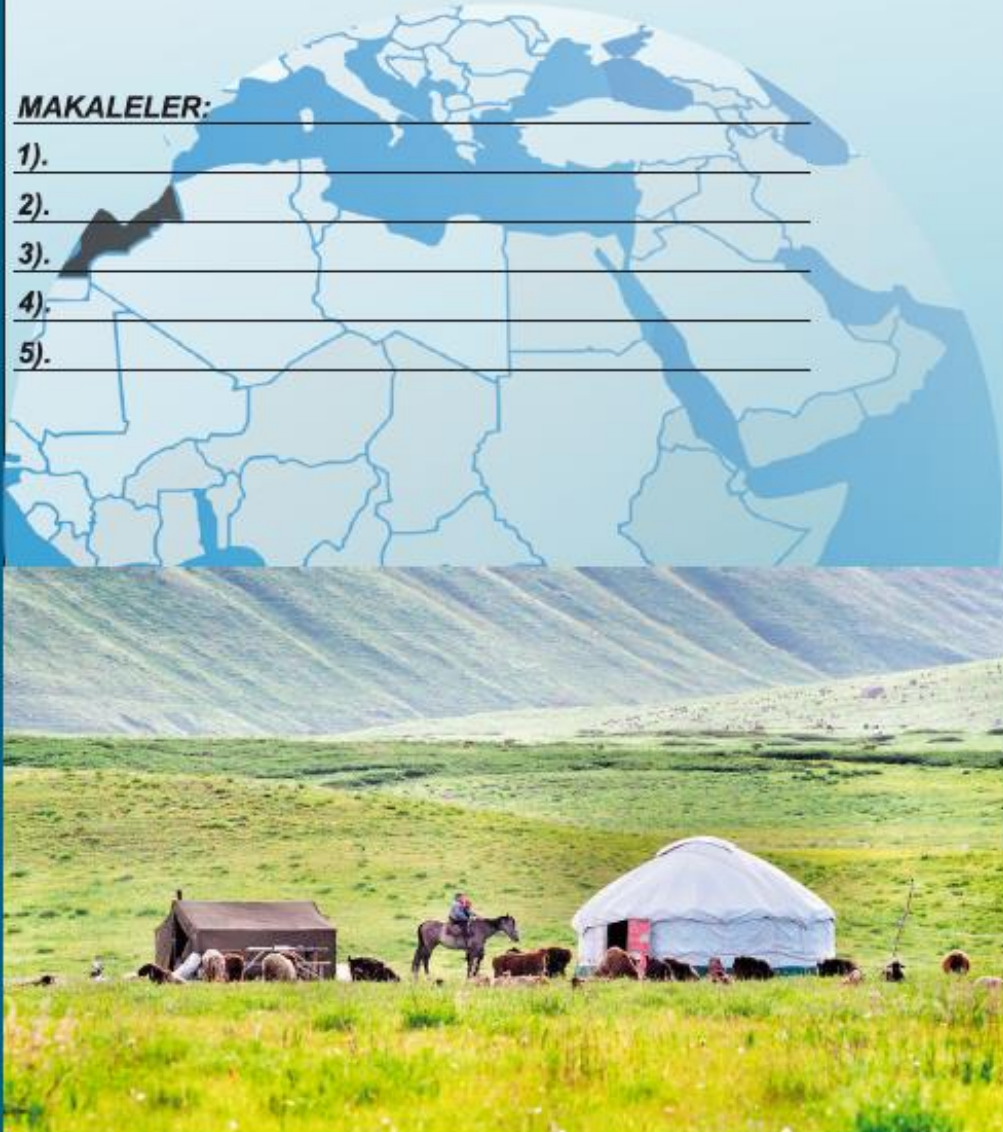
1).

2).

3).

4).

5).

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi
World Journal of Yörük-Türkmen Studies

E-ISSN:

2019 - 1

MAKALELER:

1. Kerkük Değirmenleri

Necat KEVSEROĞLU

**2. Dede Korkut Kitabı'nın Kompozisyon
Özellikleri ve Şiir Sanatına Dair**

Rövşen ALİZADE

**3. Büyük Gezgin ve Coğrafya Bilim Adamı
Hacı Zeynalabdin Şirvani**

Maharram kızı Zülfiyye KERİMOVA

**4. Azerbaycanlı Göçmen Yazar Abay Dağlı'nın
Yaratıcılığında Atatürk Obrazı ve Kurtuluş
Savaşı Konusu**

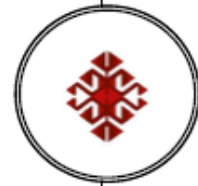
Tahir ORUCOV - Vaqif ORUCOV

**5. Dede Korkut Destanlarında Felsefi ve
Pedoqojik Düşünceler**

Gülşen EMINOVA

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi/ World Journal of Yörük-Türkmen Studies 2019-1

BENĞİ

2019 - 1

**DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ/
WORLD JOURNAL OF YÖRÜK-TÜRKMEN STUDİES**

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

BENĞİ - Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
BENĞİ - World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019 – 1

Dergi Yöneticisi ve Baş Editör:

Prof. Dr. D. Ali ARSLAN

Kapak Tasarımı: Prof. Dr. D. Ali ARSLAN

Mizanpaj-Ofset Hazırlık: Prof. Dr. D. Ali ARSLAN

© D. Ali ARSLAN

İletişim:

Tel: 0532 270 81 45 / 0553 666 06 06

E – Posta: cimderaslan@hotmail.com

Not: Makalelerin her türlü idari, akademik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Amaç ve Kapsam

BENĞİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi (BENĞİ World Journal of Yörük-Türkmen Studies) yılda iki kez (Temmuz – Ocak) yayımlanan uluslararası hakemli, multidisipliner bir akademik dergidir. Dergi çokdisiplinli bir akademik dergi niteliğine sahip olup, Sosyal - Kültürel Çalışmalar ve Yörük-Türkmen olgusuna dair her alanda, nitelikli araştırma ve derleme makalelerini bilim dünyası ile buluşturmayı hedefler.

Yörük-Türkmen toplulukları insanlığın en önemli bileşenlerinden birini oluşturur. Yörük-Türkmen kültürü de, insanlığının ortak kültürel mirasının temel köşe taşlarından birini teşkil eder. Dergimizin temel amacı, Yörükler-Türkmenler ile ilgili toplumsal, kültürel, tarihi ve sanatsal her türlü değeri, her yönüyle kayıt altına alınıp, korumak, geliştirmek ve yeni nesillere aktarıp yaşatmak idealine hizmet etmektir.

Aims and Scope

BENĞİ World Journal of Yörük-Türkmen Studies is an international multidisciplinary peer-reviewed journal published twice a year (July-January). The journal is a multi-disciplinary academic journal and aims to publish quality research and compilation articles in every area related to the Yörük-Türkmen phenomenon.

The Yörük-Türkmen communities constitute one of the most important components of humanity. Yörük-Türkmen culture is also one of the basic cornerstones of the common cultural heritage of humankind. The main aim of our journal is to record every social, cultural, historical and artistic values related to Yörük-Türkmen communities. All this is to serve the ideal of registering, protecting, developing and transferring the cultural heritage of Yörük-Türkmen communities to new generations.

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

ULUSLARARASI EDİTÖRLER KURULU

AD-SOYAD	ÜLKE
D. Ali ARLAN	Türkiye
Mehmet KARATAŞ	Türkiye
Galib SAYILOV	Azerbaycan
Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY	Azerbaycan
Zümrüd MANSİMOVA	Azerbaycan
Aynur KHUZHAKHMETOV	Bashkortostan –Başkurdistan
Rif AXMADİEV	Bashkortostan –Başkurdistan
Eldar HACIYEV NABIYEVIÇ	Dagestan-Dağıstan
Ali TOPÇUK	Germany
Necat KEVSEROĞLU	Irak
Hüseyin BEYOĞLU	Irak
Bekezhan A. AKHAN	Kazakistan
Muhtar MIROV	Kazakistan
Roza Zh. KURMANKULOVA	Kazakistan
Anara A. KARAGULOVA	Kazakistan
Eshiev ASYLBEK	Kirghizstan
Selim BEZERAJ	Kosovo
Moslem SARBAST	Macaristan
Svetlana Petrovna ANZOROVA	Russia
Redzeb Skrijelj	Serbia
Radık GALİULLİN	Tataristan
Kakajan Janbekov	Türkmenistan
Rahimmammet KÜRENOV	Türkmenistan

MAKALELER:

1. Kerkük Değirmenleri

Necat KEVSEROĞLU

2. Dede Korkut Kitabı'nın Kompozisyon Özellikleri
ve Şiir Sanatına Dair

Rövşen ALİZADE

3. Büyük Gezgin ve Coğrafya Bilim Adamı Hacı
Zeynalabdin Şirvani

Maharram kızı Zülfiyye KERİMOVA

4. Azerbaycanlı Göçmen Yazar Abay Dağlı'nın
Yaratıcılığında Atatürk Obrazı ve Kurtuluş Savaşı
Konusu

Tahir ORUCOV - Vaqif ORUCOV

5. Dede Korkut Destanlarında Felsefi ve Pedoqojik
Düşünceler

Gülşen EMİNOVA

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

Kerkük Değirmenleri

Necat KEVSEROĞLU ¹

ÖZET

Değirmen tahıl tanelerini öğütmeye yarayan bir alettir, insanlar en ilkel çağlardan itibaren tahıl tanelerini ufalayıp öğütmeye ihtiyaç duymuş ve türlü usullerle bunu başarmışlardır. İlk değirmenler bir bakıma bu günkü havanlara benziyordu. İci oyuk bir taşın içine konan tahıl tanelerine başka bir taşle vurmak suretiyle eziliyordu. Daha sonra öğütme usulü gelişti, tahıllar düz satıhla iki taş arasında öğütölmeye başlandı. Değirmen taşlarını çevirmek için insan gücü yetmediğinden zamanla bu işte su ve rüzğar gücünden feydelanılmaya başlandı, böylece su ve yel değirmenleri meydana geldi. İlk yel değirmenin Türkler tarafından icat edilmiştir. Bölgemizin coğrafi vaziyeti yüzünden, yel değirmeni, bizde kullanılmamış, çünkü esen rüzgar, etkin, faal, değil ki, bu tür değirmeni döndersin. Bunun için bölgede özellikle Kerkük'te su değirmeni işletmesi düşünölmüştür. Eski dönemlerde, Kerkük'te ailelerin tüketim ürünleri başta gelen hububat idi, çünkü o dönemlerde Kerkük'te ziraat elverişliydi, hububat güzelce istenen şekilde yetişirdi ve halkın tüketim ürünlerinden sayılırdı. Bunun için, memlekette değirmenlere çok sayıda ihtiyaç duyulmuştur. Bu su değirmenleri yanında, Kerkük'te tüm evlerde eskiden El değirmenleri bulunurdu. Anahtar Kelimeler: Kuzey Irak, Kerkük, Değirmen, El değirmenleri, Su Değirmenleri.

---

¹ Araştırmacı-Yazar, Kerkük, Türkemeneli Dergisi Başyazarı.

GİRİŞ

Değirmen tahıl tanelerini öğütmeye yarayan bir alettir, insanlar en ilkel çağlardan itibaren tahıl tanelerini ufalayıp öğütmeye ihtiyaç duymuş ve türlü usullerle bunu başarmışlardır.

İlk değirmenler bir bakıma bu günkü havanlara benziyordu. İci oyuk bir taşın içine konan tahıl tanelerine başka bir taşle vurmak suretiyle eziliyordu.

Daha sonra öğütme usulü gelişti, tahıllar düz satıhla iki taş arasında öğütülmeye başlandı.

Değirmen taşlarını çevirmek için insan gücü yetmediğinden zamanla bu işte su ve rüzgâr gücünden feydanılmaya başlandı, böylece su ve yel değirmenleri meydana geldi. İlk yel değirmenin Türkler tarafından icat edilmiştir. Bölgemizin coğrafi vaziyeti yüzünden, yel değirmeni, bizde kullanılmamış, çünkü esen rüzgâr, etkin, faal, değil ki, bu tür değirmeni döndersin. Bunun için bölgede özellikle Kerkük'te su değirmeni işletmesi düşünülmüştür.

Eski dönemlerde, Kerkük'te ailelerin tüketim ürünleri başta gelen hububat idi, çünkü o dönemlerde Kerkük'te ziraat elverişliydi, hububat güzelce istenen şekilde yetişirdi, ve halkın tüketim ürünlerinden sayılırdı. Bunun için, memlekette değirmenlere çok sayıda ihtiyaç duyulmuştur.

Bu su değirmenleri yanında, Kerkük'te tüm evlerde eskiden **El değirmenleri** bulunurdu.

1. EL DEĞİRMENLERİ

El değirmenleri ise: el gücüyle çalıştırılan, tahıl denelerini, bulgur... gibi şeyleri hazırlayan bir tür küçük değirmendir. Bu değirmen yarım metre kuturunda olan çift yuvarlak taşlar, altaki sabit, üsteki ise bunun üstün de el'e döner. Sabit taşın merkezine bir yuvarlak sert demir veya ağaç geçer, üsteki taş merkezinden o ağcın kutrundan az büyük delinir, altaki taşın üstünde yatay şeklinde olur. 6 s.m boyunda bir ahşap sap ile çalıştırılır. Döner taşın ortasındaki delikten tahıl bırakılır, ilki taşın etrafından öğütülerek çıkar ve bu şekilde Kerkük evlerinde bulgur ve ince bulgur "yarma" hazırlanır.

2. SU DEĞİRMENLERİ

Irak Türkmenleri, Türkmenelinde özellikle Kerkük'te ahşap dişli aktarma düzenekleriyle donatılmış su çarklarından yararlanmışlar, dişlilere bağlanan pervaneler her biri iki metre çarpında, altan su alan çarkla donatılırdı, bu su değirmenleri. Böylece su çarklarından yararlanmışlar, konu ettiğimiz Kerkük'te su değirmeninin, bir yatay mil, düşey bir su çarkı tarafından çalıştırılırdı.

Bu değirmenlerin yapımı sırasında karşılaşılan en büyük zorluk, değirmene suyun, çarkın istenen yerine düşmesini sağlayacak biçimde konumlandırılmasıydı. Bazı uygulamalarda bunu sağlamak için uzun bir değirmen deresinin, yada küçük bir setin inşa edilmesi gerekiyordu.

Bunun için Kerkük'te pek çok su değirmenleri Hasa Çayına yakın bir yerde veya üstünde yapılırdı.

Kerkük'te Hasa Suyu yanında, dört ana su kaynağı bulunmaktaydı. 1.Bulava arkı, 2.Tisin arkı, 3.Handak arkı, 4.Sakahane arkı. Bu arkların tapu senedleri vardır ve sahiplerinin adlarına kayıtlı idi. Her arkın 24 "Tak" hisesenedi vardır, değirmenler sahip olduğu hisesenedlerine göre bu arklardan su alırlardı.

Değirmenlere ve tarım yerlerine su dağıtım işlemlerine bakan şahsa "Kerhçi" "كارخچی" söylenirdi.

Kerkük'te su değirmenlerinin işletmesi ise, şöyle: Dışarıdan arka getirilen su, şidetle değirmene aktırılır, suyun giriş yerine "Nav" denir. Nav "Savacağa" bağlıdır. Savacağın önünde duran ahşaptan yapılan çark "Top" suyun akışıyla dönmeye başlar. Top veya çarkın, üclerindeki parvaneler yoluyla iş görür ve çarka bağlı olan demir, çubuk üst üste iki kat olan değirmen taşını döndürür.

Alt taşta bulunan "ayağ" adı verilen bölümdeki polat yapılı "Muhrenin" ortasından geçer, ve üst taşın ortasında bulunan "Baltada" yerleşir, çarkın dönmesiyle çubuk harekete geçer, ve taşın dönmesini sağlar, taş dönerken arasına geçen tahıl tanelerini öğütür ve "dartar"2.

Adı geçen değirmen taşları ise, çiftler halinde olan bu yuvarlak taşlar, biri sabittir, ötekisi ise bunun üstünde yatay düzlemde döner, tahıl, dönen taşın ortasındaki bir delikten, sabit taşın

merkezinden dışarı doğru uzun oluklara beslenir. Oluklardan taşın düzgün yüzeyli öğütme bölümüne aktarılan tahıl buradan un haline getirilir.

Değirmen taşının yıpranan olukları zaman zaman yeniden derinleştirilir ve öğütme bölümünün pürüzlenen yüzeyi düzelleştirilir.

Türkmenler tarafından şehirde kurulan su değirmenleri, Kerkük ve etraf köylerin un ihtiyaçlarını karşılardılar. O zamanlarda öğütülen tahıllar karşılığı, o nesneden yüzde oranında hesaplanırdı. Tahılların piyasada değerine göre alınır, pahalı ise %5, eğer kıymeti düşük olsaydı %20 alınır.

Kurulan bu su değirmenlerine bağlı olan güzel bir yüksek minare yaparlardı. Bu minare suyun giriş yeri olan "Nav"un üstünde yapılırdı, Navu temiz tutmak için , ve göl haline gelen suyun etrafında bir duvar gibi olup koruma işi yanında, iş olmadığı günlerde, değirmende çalışanların en mümin kimsesi bu minaranın üstüne çıkıp yüksek sesle Allahtan niyaz diler ve iş isteği için "Allah ver değirmene arpa, buğday ver çağrıda bulunurdu. Bu çağrı ve duaya Kerküklüler "Allah ver çağrısı" diye adlandırılmıştır.

Osmanlı döneminde köyünde benzerini görmiyen, bir Türk askeri, Kerkük'te bu su değirmenlerini görünce "Bu nasıl memleket su kaçır, taş dolanır, yaprak yaprak un atar" söylemiştir.³

Bu değirmenler, günümüzdeki un makinelerinin yerini tutan önemli tesislerden sayılırdı.

Kerkük değirmenlerini rahmetli Büyük Molla Mehmetoğlu Molla Sabir Efendi, Türkmen tarihçisi rahmetli Şekir Sabir Zabıt'a anlatıp oda hazırlamış olduğu (Kerkük'te İçtimai Hayat) adlı kitabında aşağıdaki şekilde tesbit etmiştir.⁴

1.Orta değirmen, Musalla Mahallesinde, bugünkü, Musalla ilk okulu yanın da olan arazi üzerinde kurulmuştur.

2.Ölüler değirmeni, Musalla Mahallesinde, bugünkü Molla Salih kasabın Apartmanının yerinde kurulmuştur.

3.Yahudiler değirmeni, bugünkü Şorca Mahallesi önünde olan Sona Gölü'ne yakın arazide kurulmuştur.

4.Sakka Ahmet değirmeni, , Musalla Mahallesindeydi.

5.Cinler sakin değirmeni

6.Mikailoğlu değirmeni, kadı "kazi" evinin yakınında idi, bugünkü eski Kerkük Trafik polisi Müdürlüğünün bulunduğu bölge, o zam Üçtutlu bölgesi adıyla bilinirdi o yerlere , bugünkü Elmaz Mahallesinde bulunan Kerkük mutasarrıfının evinin olduğu araziler adı geçen Üçtutlu bölgesi sınırları içindeydi.

7.Şeyhler değirmeni "Şeyhler Hasan" Çay Mahallesinde, kurulmuştur.8. Yunus peygamber değirmeni, Şaturlu Mahallesinde, bugünkü İbrahim bey camii bugünkü "Kaka" قعقاع yerinde kurulmuştur "Kaşkara" değirmeni de söylenirdir bu değirmene .9.Kırmızı değirmen, İmam Kasım , Mahallesinde kurulmuştur.

10.Gelen değirmen,

11.Şahbender değirmeni.

12.Hıdır Zında değirmeni,

13.Gavur değirmeni,

14.Cift değirmen,

15.Handak değirmeni,

16.Neftçizade değirmeni,

17. Tisin değirmeni,Tisin bölgesinde idi.

18.Küçük değirmen,

19.Büyük Molla Kasım değirmeni,

20.Canıp değirmeni,

- 21.Kabalıca değirmeni,
- 22.Cıbrail değirmeni,
- 23.Mazı değirmeni,
- 24.Devriş Kuta değirmeni,
- 25.Silva değirmeni,
- 26.Ömer Paşa değirmeni,
- 27.Tendurlu değirmen,
- 28.Zeynel Hindiyle değirmeni,
- 29.Zeytinlu değirmen, bugünkü Rehimava bölgesinde kurulmuştur.
- 30.Recep değirmeni,
- 31.Hac Bekir değirmeni,
- 32.Köklü değirmeni,
- 33.Çalıoğlu değirmeni ve diğerleri.

Irak Türkmenlerinin ağızında değirmen sözcüğü "degirman" olarak geçer. Adları geçen Kerkük su değirmenlerinden Çalıoğlu değirmanın tesis tarihini, Kerkük'lü şair Kasimi, 15beyten oluşan güzel bir menzum şiirle tesbit etmiştir:6

Çalıoğlu Abdürrahman Ağa himmet eyleup

Bu değirmanı bu yerde yaptı icad eyledi

İntifa oldu vilayet ehline fukr ehline

Her biri kaç para aldı kendine zad eyledi

Nefilu bir kar dur oldu bu asar-ı cihan

Arif u kamil o dur kim bunda hoş ad eyledi

Eyle Seyid Kasimi şimdi duayı hayrini

kim dua-ı hayrıyla hakka imdad eyledi

Bin iki yüz kırık bir yılda verdi hatf bir haber

Dedi tarihinde rağme yerde evtad eyledi

Ne kadar kim gök yüzünde devreder şemsü kamer

Devrede subh u mesa tamirin ustad eyledi ^{1241h}

Bu menzum tarihi kitaye göre çalıgoğlu değirmeni H.1241- M.1825 yılında Kerkük'te Abdurrahman Ağa tarafından yapılmıştır. Diğer değirmenler ise bizde tesis tarih belli olmamıştır, kurulan yerleri hakkında, bilgi edindiyimzi belirttik, diğerleri ise sadece adlarını tespit ettik.

3. TÜRKMEN KÜLTÜRÜN DE DEĞİRMENİN YERİ

Değirmen ve değirmenci, Irak Türkmen kültüründe, edebiyatında, hoyrat, mani, atalar sözü, nükte ve deyimler, gibi konuların arasında, önemli yer almıştır. Değirmen ve değirmenciyle ilgili yazılan, maniler, atasözleri, hoyratlar günümüzde de okunmaktadır. O yazılanlardan örnek olarak aşağıya alıyoruz.

4. DEYİM VE ATASÖZLERİNDEN

1. Değirman "değirmen" işin görer "görür" çakçaka baş ağırdı "ağırtır".

"doğru yolda olanlara çatanlar ve karşı koymalar yürüyüşü engelleyemez."

2. Yedi değirmanda "değirmende" bir avuç unu yoktu "yoktur".

"çok yoksul olmayı anlatır"

3. Her kesin bir derdi var, değirmencininde su derdi.

"insan oğlu derdsiz olamaz"

4. Sakalımı kabil değirmende ağartmışam. "ak etmişim"

"Görgülü ve bilgili olduğunu ileri sürenlerce kullanılır"

5. Sakalın değirmende ağardıptı "ak etmiştir"

"Görgüsüz olanlara karşı söylenir"

6. Değirmen iki daştan "taş ile" muhabbet iki baştan. "baş ile"

"sevdenin iki yandan olduğunu anlatır."

7. Değirmanda "değirmende" unum yok, değirmancıdan "değirmenciyle" hesabım çok.

"ilgisi bulunmayan meselelerde sorumlu tutulmayı anlatır."

8. Değirmenci diri olaydı, unu bele "böyle" iri olaydı.

"beğenilmeyen işler hakkında söylenir"

ve her işinkendi sahibi başında olma lıdemektir"

5. KERKÜK MANİLERİNDE DEĞİRMEN₅

Ay havar değirmançı

Sen hancı men karvançı

Arpanı verrem sene

Bu deni dart benimçi

Değirman savacağı

Ne serindi bucağı

Bir sebbeh gel bir akşam

Bir de gün orta çağı

Ey havar...

6. KERKÜK NÜKTELERİNDE DEĞİRMEN

Bir değirmende tahıl öğütmek isteyen birisi, sıra beklemekten usanıp, kuyruk dışı sıra verilmesi isteğini değirmenci redederk! Adam, hemen değirmencinin evine gidip, hanımına. Degirmende yangın çıktı, değirmenci de yandı, söyledikten sonra, değirmene gelip, değirmenciye: Evinizde yangın çıkıp, çoluk çocuğun evde yanmışlar, der.

Değirmenci işi bırakıp, evine koşarak, hanımında, değirmene, yarı yolda karşılaşırlar her ikisinde birbirine, bağırıp çağırarak öfkeyle başına, tenine çalarak: Allaha şükür sen yangından kurtardın.

Degirmenci, ise yüksek sesle çağırarak çocuklar nasıl, niçin evde yangın oldu. Sonradan, anlar ki bu nükteci adam Hamelete Mezeki7 kendilerine yapmış, öfkeyle bağırarak, çağırarak, gülmeye döner, hanım evine, değirmencide, değirmene döner, güle güle8.

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019- 1

World Journal of Yörük - Türkmen Studies

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019- 1

KAYNAKLAR

- 1- Küçük Hayat Ensiklopedisi, s.287
- 2- 3- 4- Şakir Sabır Zabit, Kerkük'te içtimai Hayat, s.82
- 5- Bu değirmenin kurulduğu yeri hakkında tam bilgi edinmedik, çelişkeli bilgiler aldık, kimine göre bu değirmen Musalla Mahallesinde kurulmuş, diğer bilgilere göre Kerkük eski trein istasyonu "Mahatta" olduğu arazide kurulmuştur.
- Saygı değer dostlar bu değirmenin ve diğerlerinin yeri hakkında bilgiler bize iletirse, pek çok seviniriz ve memnun oluruz.
- 6- Avukat Ata Terzibaşı, Kerkük İmarat ve Tesislerin Menzum Tarihleri,s.18
- 5- Avukat Ata Terzibaşı, Kerkük Havaları, cilt2, s.30
- 7- Hamelete Mezekı: Meşhur Kerküklü nükteci ve düzenici, Mehmet adında yakışıklı olduğu için, yanakları kaysi kurusu demek olan "Letke" ye benzetmişler, letke kelimesi ağızlarında kısaltılarak "lete"ye dönmüştür. Kerkük'te Hamelete diye tanınmıştır.
- 8- Bu nükteyi Hocam Ata Terzibaşından dinlemiştim.
- 9- Minararını resimlerini Pro.Dr. Suphi Saatçı, Kerkük Evleri, Kitabından alınmıştır

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019- 1

Dede Korkut Kitabı'nın Kompozisyon Özellikleri ve Şiir Sanatına Dair

Rövşen ALİZADE²

ÖZET

Dede Korkut Kitabı'nın boyları belli bir kahraman etrafında cereyan eden olayları aktarmaktadır ve bu durum ozan Korkutun adıyla ilişkilendirilmiş Oğuznameler'in iki düzlemi (kompozisyon özellikleri ve şiir sanatı) hakkında fikir söylemek için ciddi esastır. Dede Korkut Kitabını tertip eden kâtip, muhakkak her biri bağımsız olarak mevcut olan on iki oğuz boyunu tek kitapta bir araya getirmiştir. Dede Korkut Kitabı'nın boylarında olayların gelişimindeki süreksizlikte görülen kompozisyon düzensizliği de bununla ilgilidir.

Dede Korkut Kitabı'nın bazı boyları aynı kahramanla, benzer olaylarla ilgili olsa da, kronolojik açıdan bunların kitapta farklı düzenlemelerle yer alması gerekirdi. Örnek olarak, öncelikle Salur Kazan hakkındaki bilginin (ikinci, dördüncü, on birinci boylar) ikinci boyda verildiğine dikkat edebiliriz. Bu boyda Kazan Han oğlu Uruz bağımsız konumdadır, hatta beyler avlanmaya giderken ona üç yüz yiğitle yurdu korumak itibar edilir. Dördüncü boyda Kazanın oğlu yetkinlik yaşına yeni ermiş ve boyda söz edildiği gibi “baş kesip kan dökmemiştir”. Kazan Han avlanmayı ve savaşmayı öğretmek amacıyla Uruz'u kendisiyle beraber ava götürür. Böylece, ikinci boya nispetle bu boy bünyesinde daha eski çağın olaylarını bulundurulur.

Oğuzname geleneğinin kompozisyon özelliği, Oğuz varislerinin destanları için karakteristik olan nazım kısımlarının nesirle verilmesinde görülmektedir. Pek çok Türk destanlarında olduğu gibi Dede Korkut Kitabında da şiirle adeta kahramanların diyalogları ve atışmaları

---

² İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: rovsenali@aydin.edu.tr

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

---

verilmektedir. Bu açıdan, Dede Korkut dilinin heyecan verici katmanı doğrudan terennüm (*apologetik*) muhtevalı şiirlerle ortaya konulur.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, Oğuznameler, Boylar, Nazım, Nesir.

About Composition Characteristics of Dede Qorqut Book and Poetry

Abstract

Clans of Dede Qorqut narrates events occurring around a certain hero and such a condition was a serious base to offer opinion about two levels (characteristics of composition and poetry) of Oghuzname which were related to the name of bard Qorqut. The clerk who was compiling Dede Qorqut book in a single book collected all twelve books each of which belongs to separate oghuz clan independently. Irregularity of composition seen in discontinuity of developments of the events in clans of Dede Qorqut Book is also related to this matter.

Although some clans of Dede Qorqut are related to the same hero and similar events, in chronological perspective, they should have been appearing in the book with different arrangements. For Instance, we can pay attention to the fact that information on Salu Kazan (second, fourth, eleventh clans) is firstly given in the second clan. In this clan, Kazan Han's son Uruz is in independent condition, moreover, when the men go hunting, he is accredited to protect the homeland with three hundred brave men. In the fourth clan, the son of Kazan has just reached the age of competence and "did not shed blood by beheading". Kazan Han takes Uruz with him for hunting in order to teach him hunting and fighting. Hence, in comparison to the second clan, this clan incorporates events of more historic ages.

Composition features of Oghuzname tradition are seen in verse presentation of prose sections that is classical for the epics of Oghuz successors. As in many epics of the Turks, in Dede Qorqut Book, dialogues of the heroes and their alterations are illustrated in poems. Therefore, exciting layer of Dede Qorqut language is directly revealed by poems with apologetic content.

Key Words: Dede Qorqut Book, Oghuzname, Clans, Poetry, Prose.

GİRİŞ

Dede Korkut Kitabı'ndaki bütün boylar geleneğe uygundur denilebilir. Ancak bu durumla yanı sıra boyların hepsi aynı biçimde değildir. Örneğin beşinci, altıncı, sekizinci ve on ikinci boylarda biçimsellik bulunmamaktadır. Diğer Oğuznameler veya boylar, halk destanlarında olduğu gibi sanki sonraki olayları sağlamlaştırır ve Oğuzname muhtevasının bir kısmını oluşturan biçimsellikle başlamaktadır. Örneğin, ilk boyda Bayındır Hanın yurdunda gerçekleşen ziyafette Dirse Hanın evlatsız olmasından bahsedilir; ikinci boyda Kazan Hanın verdiği benzer ziyafette, beyler yurdun emniyetine dair bir teminat sağlamadan avlanmaya giderler.

Biçimsellikle boyun muhtevası arasında yukarıda kaydettiğimiz mantıksal ilişki bir süreklilik arz etmemektedir. Bu açıdan, yine örnek olarak söyleyebiliriz ki, ilk boydaki biçimsellikte kahramanın evlatsız durumuna dair verilen bilgi, olayların sonraki gelişimi için neden sayılamamakta ve yalnız Bayındır Hanın evlatsız beylere olan olumsuz davranışını belli ettirdiği için tamamlanmış olur. Bayındır Hanın olumsuz davranışına maruz kalan Dirse Han, Tanrıdan evlat dilemeğe mecbur kalır, bir erkek evladı olur ve olaylar artık farklı bir düzlemde geliştiği için Bayındır Han sahneden kaybolur.

Benzer biçimselliğin bulunduğu üçüncü boyda ise olaylar farklı konumdadır. İlk boyda olduğu gibi Bayındır Hanın verdiği ziyafette belli olur ki, beylerden birinin erkek evladı, diğerinin kız evladı yoktur. Bu durum, bir düğümleme gibi dikkat çekmekte ve sonraki olaylar doğrudan biçimselliğe uygun olarak gelişmektedir.

1. BOYLARIN ÖZELLİKLERİNE DAİR

Dede Korkut Kitabı'nın on birinci boyunda Kazan Hanın oğlundan çocuk gibi söz edilmekte ve Kazan Hanın esir alındıktan sonra oğlunun yetişkinlik yaşına gelip ailede olup bitenleri tesadüfen öğrenmesi ve babasını kurtarmaya gitmesi için uzun yıllar geçtiği anlatılmaktadır. Daha ilginç bir durum; sekizinci boyda Tepegöz'ün elinde ölmüş olan kahramanlar, sonraki boylarda, özellikle Kazan Hanın esirlikten kurtarıldığı on birinci ve iç çatışmanın hızlandığı on

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

ikinci boyda yer alırlar. Eğer boyları mantıksal sıralamaya tabi tutarsak o zaman boyların şöyle bir sürekliliği ortaya çıkmış olur: VIII, I, III, IV, XI, II, V, VI, VII, IX, X, XII. Sonuncu boyda olaylar daha mantıksal şekilde gelişir. Söz konusu boydan anlaşılmaktadır ki, her bir eylemde oydaşlık ve oybirliğiyle hareket eden Oğuz Elini iç çatışma zedelemiş, düşman saldırısını önlemek için gereken birliğin temelleri bozulmuş ve sanki Oğuz devrinin sona erdiği sembolize edilmiştir.

Dede Korkut Kitabı'nın kulminasyon sahneleri daha canlı olarak dikkat çeker. Bu sahnelerdeki dışa vurum maksimum kısalık arz etse de duygusal nitelikli cümleler sayesinde belli edilir. Bütün boyların finali aynıdır denilebilir. Yani ozan statüsünde bulunan Korkut Ata her bir boyu onun başkahramanına özgüler. Korkutun söylediği dizelerin bazılarında Müslüman gizemci lirizminin izlerine de rast gelinmektedir. Aşağıdaki örnekte bu durumu net olarak görebiliriz:

“Anlar dahı bu dünyaya geldi geçdi;

Kervan gibi konu göçdü.

Anları dahı ecel aldı, yer gizledi.

Fani dünya kime kaldı.

Gelimlü gidimli dünya, son ucu ölümlü dünya” (Dedem Korkudun Kitabı, 2006:

38).

Yukarıdaki örnek parçada geçen üzüntülü aforizmalar, geleneğe uygun olarak Korkut Ata'nın Tanrıya yönelik dua, istek ve alkışlarıyla sonuçlanır.

Dede Korkut Kitabı'nın her bir boyu öyle bir yapıya sahiptir ki, okur kişide yahut dinleyici kitlesinde anlatıma ilgi uyandırılmakta, olayların beklenilmeyen ve çok etkili dönüşü ise ciddi anlamda şaşkınlığa neden olmaktadır. Örnek olarak dördüncü boyun özetine bakalım:

Salur Kazanın evinde ziyafet vardır. Oğlunun genç olmasından ve tecrübesizliğinden şikâyet eden baba, ona savaş sanatını öğretmek isteğinde olduğunu arz eder. Düşmanın aniden saldırısı bu sahneyi yarıda bırakır. Tecrübesiz oğlunu savunmaya ve aynı zamanda kendi

yiğitliğini belli ettirmeye çalışan Kazan Han, oğlunu yüksek bir konuma bırakıp savaşa katılır. Bu yerde yine muhtevada keskin bir dönüşün olduğu görülür: Baba emrini dinlemeyen oğul da savaşa katılır ve esir alınır. Baba oğlunu kurtarmak için yola koyulur. Mutsuzluğun sanki kaçınılmaz olduğu ve beklenmedik bir anda kahramanın hanımı kendi ordusuyla yardımda bulunur (Dedem Korkudun Kitabı, 2006: 91-110).

Kaydetmek gerekir ki, on iki boydan nerdeyse her biri için muhtevadaki bu tür gelişme karakteristiktir. Yani bu boylar, net olarak savaş ve serüven niteliklidir. Söylenebilir ki, Dede Korkut Kitabı'nın savaş-serüven muhtevalı boyları aynı düzeyde olup önemli konudan uzaklaşma çabasını çok az içermektedir. Bu kapsama şu hususlar eklenebilir: Dördüncü boyda aileye rezillik getiren düşman önünden kaçmanın anlatımı; altıncı boyda kahramanın nişanlısı tarafından korunmaya tabi tutulması epizodu; on birinci boyda Kazan Hanın ölümlere satışması veya şaman motifi ve gâvur beylerine Kazan'ın hakaret etmesi epizodu.

Önemli muhteva bazı durumlarda ek konuların etkisi sayesinde yaygınlaşır. Örneğin, ilk boyda ordusu tarafından Dirse Hanın esir götürülmesi ve oğlunun babasını kurtarması olayı ve ikinci boyda Kazan Hanın çobanının kâfir veya gâvurlara karşı savaşı dikkat çekmektedir. Üçüncü boyda genel kahramanla ilgili iki bağımsız konu daha bulunmaktadır.

Görülmektedir ki, ek konular, kâtibin nasihat nitelikli sözleri, kahramanların davranışına verilen değer ise yorucu felsefi düşünceleri içermediğinden pek az ayrıklıklar dikkate alınmazsa boylardaki öğelerin bir araya getirilme biçimini bozmamaktadır.

2. BOYLARDAKİ ŞİİR SANATI HAKKINDA

Kitapta Oğuz ulusuna özgü kompozisyon özelliği Oğuz varislerinin destanları için de özgü olan nazım kısımlarının nesirle aktarımında bulunmaktadır. Dede Korkut Kitabının Azerbaycan, Türkmenistan ve Türkiye'de yayınlanmış nüshalarına istinaden denilebilir ki, şiirle alışlageldiği gibi kahramanların diyalog ve monologları özellikle Dresden nüshasındadır. Bu açıdan kitabın dilindeki duygusallığı doğrudan terennüm (*apologetik*) muhtevalı çok sayılı şiir parçalarında görmek mümkündür.

Tabii ki, Kitap'taki şiirler, her zaman uygun dışsal biçime sahiplik arz etmemektedir. Bu durumu, destanın ilk tercümanı V. V. Bartold'un metindeki şiirleri ayırt etmemesiyle ilişkilendirebiliriz. V. M. Jirmunski'nin fikrine göre “...bir çok nesir kısımlarında kafiyenin bulunduğu, dizelerde hecelerin aynı düzeyde olmadığı durumda bu tür ayırt etme pek çok durumlarda öznellik arz etmektedir” (Kniga Moego Deda Korkuta, 1962: 242-243). Araştırmacının söz konusu notu ve pek çok inanılır mülahazalara da istinat ederek, Dede Korkut Kitabı'nda bulunan şiir türlerini kesin çizgilerle birbirinden ayırmanın da araştırmamıza uygun olduğunu düşünmekteyiz.

Aşağıda Kitap'tan örnek verdiğimiz parçadaki kelimelerde ve kelimeler arası molada tonlama serbestliği, pek kısalık, aliterasyon, asonans ve kafiye unsurları da bulunmaktadır:

“Dirse Han dişi ehlinin sözüyle ulu toy eyledi, hacet diledi. Atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdurdu. İç Oğuz, Taş Oğuz beglerin üstüne yıgnak etdi; aç görse doyurdu, yalın görse donatdı; borçluyu borcundan kurtardı, depe gibi et yığdı; göl gibi kıımız sağdurdu. El götürdüler, hacet dilediler...” (Dedem Korkudun Kitabı, 2006: 27). Ancak söz konusu parçada afektif söylevin önemli bir unsuru ve öznenin genetik bir yapıdan kaynaklanan tonlaması henüz bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu parçaya “...bütün şiiriyatın ilk ve tek kaynağı olan duygusallık” (Waltz, 1953: 57) ve söylevin ritmik oluşumu da yansımamıştır.

Dede Korkut Kitabı'nın nazım kısımlarında ise durum başka türlüdür, yani ritim ve duygusal tonlama söylevin önemli göstergeleri gibi parçalanmaz nitelikte rol oynamaktadırlar. Örneğin:

“Han kızı yerümden durayınmi

Yakañıla boğazuñdan tutubanı

Kaba ökçem altına salayınmi

Kara polat öz kılıcum elüme alayınmi

Öz gövdenden başuñu keseyinmi

Can tatlusun sana bildüreyinmi

Alca kanuñ yeryüzüne dökeyinmi

Han kızı sebebi nedür, değıl mana

Katı kazab ederem şimdi sana” (Dedem Korkudun Kitabı, 2006: 26).

Bu parçanın özellikle yedi sözdizimsel (sentaktik) sırası, şimdiki zamanın soru hali olarak görülmekte, birinci tekil şahsa ait edilen *-yin* fiil ekiyle ifade olunmakta ve çoğunluğu kendi aralarında *-dura, -sala, -ala* biçiminde kafiyeli olan fiil öğeleriyle aktarılan tek uyak sistemine sahiptir. *-mi* soru edatının sürekli tekrarı (redif) ise uyumla yanı sıra molayı tebarüz ettirmektedir. Kafiyeli olan son iki dizeyse sanki bütün olarak şiirin anlamını sonuca ulaştırır ve şiir biçimce *Terkib-i Bent*’i hatırlatır.

Dede Korkut Kitabı’nın nazım kısımlarının hepsi dayanaksız olarak benzer niteliktedir. Böylece, Dresden nüshasının anonim yazarının aktardığı şiirler, yapısal olarak ayırt edilmese de artık söz konusu veri, Dede Korkut Kitabında nazım kısımlarının bulunduğunu apaçık bildirmektedir.

Vatikan nüshasının kâtibi (yahut anonim müellifi) ise ayrı ayrı nazım kısımlarının farklı boyutta olduğunu belirlemeye çalışmış ve faksimilenin 86. sayfasında da görüldüğü gibi yedi dizeyi beyitler şeklinde oluşturmuştur. Ve kaydetmek gerekir ki bu tür nazım kısımları da kopuz eşliğinde aktarıldı. Bu meseleye ilişkin iki hususa dikkat edebiliriz. İlk olarak; ezgi kısımları, Türk halklarının eposunda kabul edildiği gibi metinde de “*görelim, hanım, ne soylamış...*” gibi klişeyle önceden duyurulur. Bu durumda “*soylamış*” fiili, “söylemek” yahut “demek” anlamında da algılanmamaktadır. İkinci husus; bazı boylarda kahraman söylemeye konulmadan önce kopuzunu talep eder. Örneğin, on birinci boyda Kazan Hamı düşmanı övmeye zorladıkları zaman, şöyle der: “*Mere kafirler, kopuzum getürüñ, sizi ögeyin... Vardılar kopuzu getürdüler. Eline alup burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış*” (Dedem Korkudun Kitabı, 2006 : 177). Görülmektedir ki, bu durumda “*soylamış*” fiili, “türkü söylemek” anlamında kullanılmıştır. Bu duruma ilişkin daha bir örneği aşağıda verebiliriz:

“Meger ol gün kafirlerüñ ağır günleriydi, her biri yemekde içmekde idi. Beyregi dahı getürüp kopuz çaldururlardı. Beyrek bir yüce çardakda otururdu, ittifak bezirganları gördü, bildi.

Bunları gördüğünde haberleşdi, görelüm hanum ne haberleşdi...” (Dedem Korkudun Kitabı, 2006: 71). Daha sonra Beyreyin tacirlere müracaat ederek söylediği türküler yer alır. Örneğin, Kazan kopuz elinde kendine hitaben ilk tanımlama söyledikten sonra “ikinci türkü” (“...bir dahı soylamış”), peşinden ise üçüncü türkü vs. gelmektedir. Bazen “soyladı” yerine çağdaş Türkmencede bulunan “danışmak” anlamındaki “aytmak” fiilinden oluşan “aydır” kelimesi görülmektedir. Ancak Dede Korkut Kitabı’nda bu fiil de “türkü söylemek” anlamını vermektedir. Böylelikle, görülmektedir ki, Dede Korkut Kitabı’nda nesir bileşiminde bulunan şiirler, ezgili olarak söylenen türkü parçalarıdır. Bu kanı, Türk halklarında aktif olan epos yaratıcılığının sözlü aktarılma gelenekleriyle de tamamen uygunluk teşkil etmektedir. Günümüzdeki Azerbaycan, Türkiye ve Türkmenistan sahası aşıkları da yüzyıllar önce olduğu gibi dutarın veya sazın eşliğinde epik destanları veya sonradan bunlara dayanılarak oluşturulan halk hikayelerini anlatmaktadırlar.

Dede Korkut Kitabı’nın nazım kısımları destanların uygun kısımlarından çok az farklılık göstermektedir. Görülmektedir ki, bu destan metninden sonra ortaya çıkan bütün destan metinleri daha yönü değişmeyen biçimdedir ve bu tür metinlerde halk şiirinin genel unsurlarını da kolaylıkla takip etmek mümkündür.

Yukarıdaki hususu araştırmacı Haluk Koroğlu’nun şu fikriyle destekleyebiliriz: “Pek çok destan metinlerindeki şiirler kıta yapısına sahipken, Dede Korkut Kitabı’nda görülen şiirlerin tamamı *tirad* (monolog ve uzun diyaloglar) şeklindedir. Şöyle ki, boylardaki kahramanların “bir dahı soylamış” epik klişesiyle başlayan bir, iki ve daha fazla türkü söylemeleri söz konusu *tirad* kategorisinde tanımlanabilir” (Koroğlu, 1999: 198).

Genel olarak Türk destanlarında nazım kısımları, pek az ayrıklıklarla heceleme yapısına (Türk şiirinde hecelerin “parmak hesabı”yla hesaplanması) sahiptir. Bu durumda her şiir parçasında hecelerin sayısı net olarak belirlenir. Örneğin 7’den 16’ya kadar. En fazla yaygınlaşmış olanları ise sekiz ve on bir heceli şiir örnekleridir. “Dede Korkut”taki şiirler heceleme yapısıyla yanı sıra hatta bir şiir içeriğindeki hecelerin değişmesiyle de 3’ten 16 heceye dek ulaştığı dikkat çekmektedir. Aşağıdaki örnekte bu durumu görebilmekteyiz:

<i>“Mere Kazan,</i>	(4)
<i>Dünlüğü altun ban evüñü getürmişüz,</i>	(13)
<i>Bizümdür;</i>	(3)
<i>Kırk ince bellü kızıla</i>	(8)
<i>Boyu uzun Burla Hatunu getürmişüz</i>	(15)
<i>Bizümdür;</i>	(3)
<i>Kırk yigidilen oğluñ Uruzu getürmişüz</i>	(13)
<i>Bizümdür;</i>	(3)
<i>Tavla tavla şahbaz atlaruñ</i>	(9)
<i>Katar katar develerüñ getürmişüz</i>	(12)
<i>Bizümdür;</i>	(3) / (Dedem Korkudun Kitabı, 2006: 52).

Araştırmacı Vladimir Aleksandroviç Gordlevski, Türk halk şiirinde benzer şiir yapısını gözlemleyerek aşağıdaki tespitini sunmuştur:

<i>“Delimolla dedikleri bir küçücük uşak</i>	(14)
<i>Durgumda beslemiş on yeddi uşak</i>	(11)
<i>“On yeddi daha isterim”-dir Delimolla</i>	(13)
<i>Delimollam seni öldürdülermi?</i>	(11)
<i>Kanını bekmeze döndürdülermi?</i>	(11)
<i>İmansız galdırdıdılar mı?</i>	(8)

Gıfilin aldırдын kellei”-dir Delimolla

(14) / (Gordlevski, 1961: 231).

V. A. Gordlevski aktardığı şiir örneğinden sonra şu fikrini söylemektedir: “Ancak her hangi bir türküde, her halde cenap Kize tarafından yazıya aktarılmış türkülerde onlar bütün netliğiyle verilmemiştir ki, bu da türkü geleneğinin zedelendiğini onaylayabilir” (Gordlevski, 1961, 231). Kaydetmek gerekir ki, Dede Korkut Kitabı üzerine yaptığımız gözlemler, V. A. Gordlevski’nin Türk sahasındaki türkü yaratıcılığına dair tespitiyle denk olan hususlardır. Aşağıda Dede Korkut Kitabı’ndan daha bir şiir örneği vermekteyiz:

“Salkum salkum tañ yelleri esdügünde,

Sakallu bozaç turgay sayradukda

Sakalı uzun Tat eri bañladukda

Bidevi atlar ısıını görüp okradukda

Aklı karalı seçilen çağda

Göğsü güzel kaba dağlara gün değende

Beg yiğitler, cılasınlar birbirine koyulan çağda (Dedem Korkudun Kitabı,

2006: 25).

Yukarıdaki örnekten de görülmektedir ki, Dede Korkut Kitabı’ndaki tiradlar, aynı sözdizimsel sıranın bünyesinde olduğu gibi paralel sözdizimsel sıranın sınırında da sürekli içsel kafiyeye sahiptir. Aşağıdaki bir şiir örneğinde bu hususu net olarak görebiliriz:

“Berü gelgil başum bahtı, evüm tahtı

Evden çıkup yürüyende selvi boylum

Topuğunda sarmaşanda kara saçlum

Kurulu yaya benzer çatma kaşlum

Koşa badem sığmayan dar ağızlum

Güz almasına benzer al yañaqlum

Kadunum, diregüm, dölegüm (Dedem Korkudun Kitabı, 2006: 26).

Yukarıdaki parçanın ilk dizesinde geçen “*bahtı*” ve “*tahtı*” gibi dahili kafiyeleri, daha önce kullanılan “*başum*”, “*evüm*” asonansları tamamlamaktadır. Belirtme ve vasıta hali eklerinin “*-m*” birinci şahıs enklitik zamiriyle birleşmesinden oluşan sürekli kafiye (asonans adlandırılmak da mümkündür) de bulunmaktadır.

Önemli bileşeni ünlü sesle biten sonda bulunandan önceki dizinin kafiyesi de bu sözdizimsel sıralarla birleşebilir. Türk şiirinden bahsederken daha eski, sade şiir biçiminin yedi heceden ibaret olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bildirimizde verdiğimiz örneklerden de görüldüğü gibi, Dede Korkut Kitabı’ndaki şiirlerde şiirsel söylevin bütün özellikleri bulunmaktadır. Tabii ki, şiire özgü olan çeşitli göstergeler Kitap’ta her zaman görülmez. Örneğin, çoğu zaman yoğun kafiyelerde, hatta küçük bir şiir parçasında bile yer almazlar. Kitap’taki şiirlerde sürekli olarak çeşitli ölçüler birlikte kullanılır. Pek az dayanaklarla nazım kısımları çeşitli heceli *tiradlardan* ibarettir. Ancak hece birlikteliğinin zedelenmesi arkaik tipli Türk şiiri için prensipçe karakteristiktir. Bu durum ise sona erdirilmemiş ve yazılı geleneğin büyük etkisine maruz kalmamış kitabenin (Dede Korkut Kitabının) yalnız eskiliğini göstermektedir.

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

KAYNAKÇA

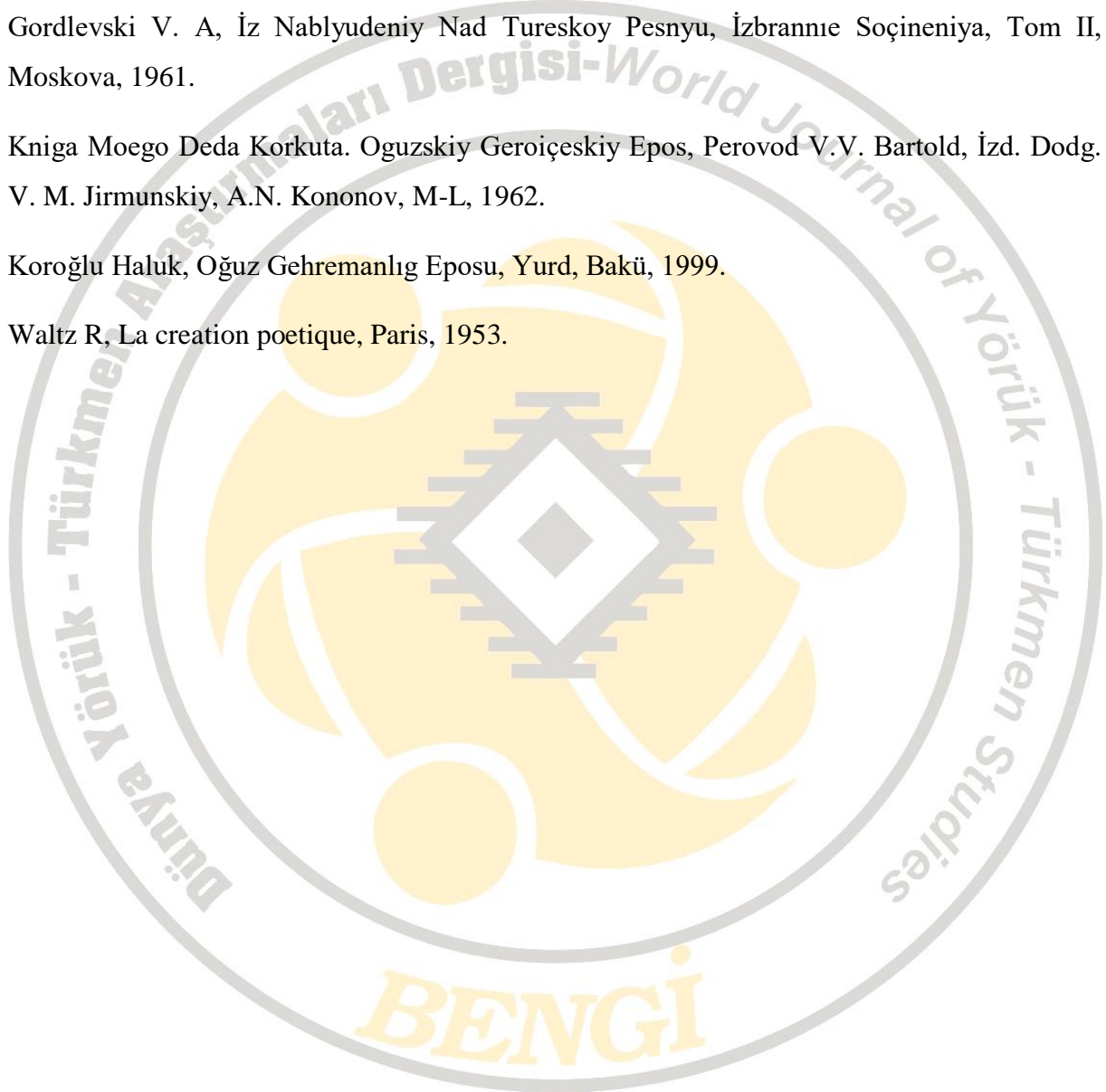
Dedem Korkudun Kitabı, Hazırlayan Orhan Şaik Gökyay, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006.

Gordlevski V. A, İz Nablyudeniy Nad Tureskoy Pesnyu, İzbrannıe Soçineniya, Tom II, Moskova, 1961.

Kniga Moego Deda Korkuta. Oguzskiy Geroiçeskiy Epos, Perovod V.V. Bartold, İzd. Dodg. V. M. Jirmunskiy, A.N. Kononov, M-L, 1962.

Koroğlu Haluk, Oğuz Gehremanlıg Eposu, Yurd, Bakü, 1999.

Waltz R, La creation poetique, Paris, 1953.

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

Büyük Gezgin ve Coğrafya Bilim Adamı Hacı Zeynelabdin Şirvani

Maharram kızı Zülfiyye KERİMOVA³

Özet

Hacı Zeynelabdin Şirvani dönemin büyük gezgini, geniş dünya görüşüne sahip, daha hayattayken uzak ülkelerde ün salmış, ölmez eserleri ile unutulmaz bir ün kazandı. O. Hayatının tam 36 yılını seyahatte geçirmiştir. Onun Küçük Asya, Anadolu ve İran Platolarını geçmesi, Orta ve Merkez Asya, Arabistan sahraları, Sudan savannalarını izlemesi, Hindistan, Hint-Çin ormanlarını dolaşması, Himalay, Hinduguş, Süleyman, Baba- Kuhi gibi zor geçilebilen dağ sıralarını geçmesi, Hacı Zeynelabdin Şirvani'nin onun güçlü, yorulmaz iradeye sahip gezgin olmasını kanıtıyor.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Coğrafyası, Gezginler, Küçük Asya, Anadolu ve İran platosu, Şamahı, `Riyazus- seyahe`, `Büstanus- seyahe`, `Hedayüg- seyahe`, iklim.

---

³ Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, `Genel Coğrafya` Anabilim Dalı, Pedagoji üzere

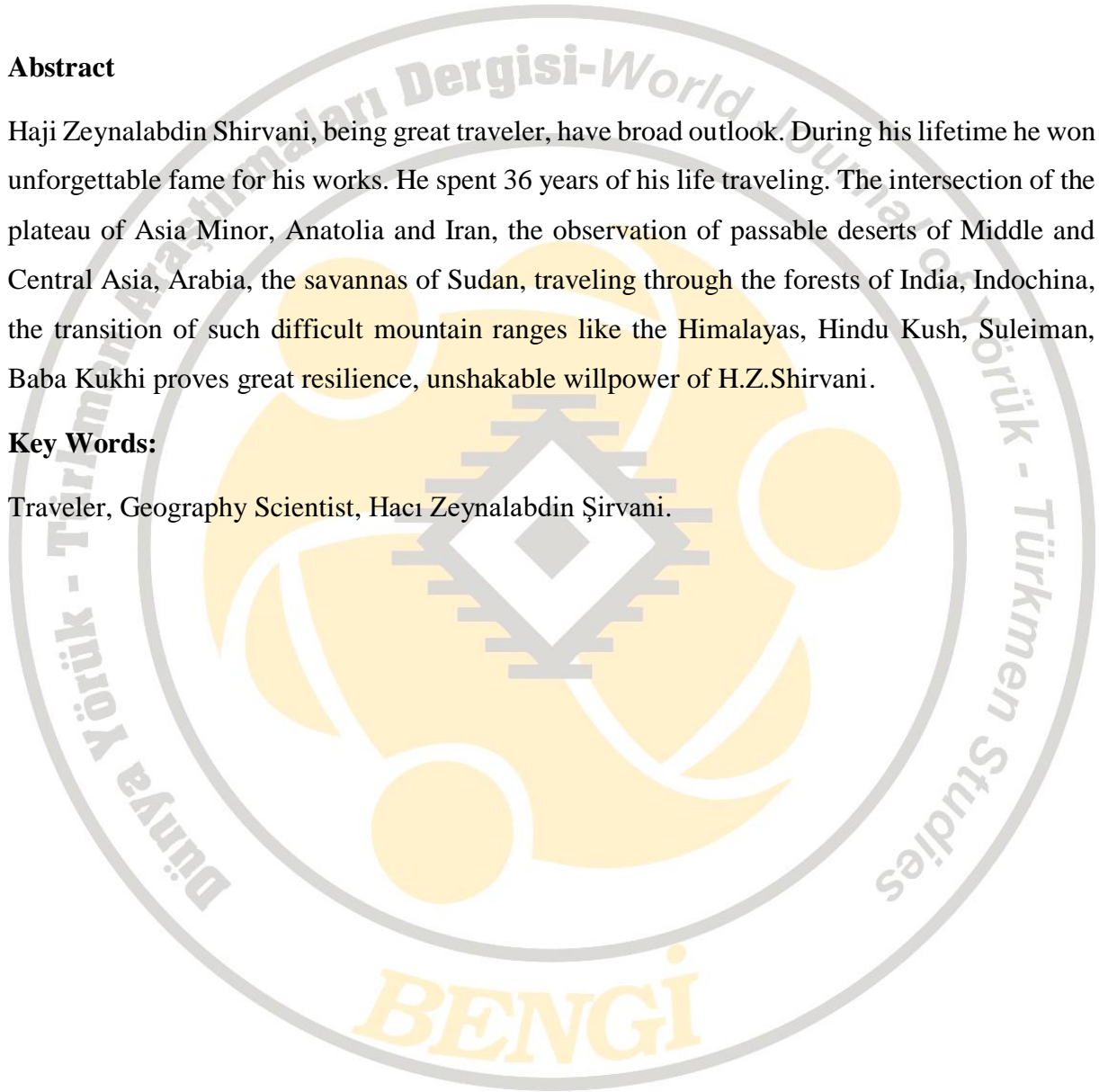
**The Views of Secondary School Students on the Origin of Violence in the Community
(Mersin Province Case)**

Abstract

Hacı Zeynalabdin Shirvani, being great traveler, have broad outlook. During his lifetime he won unforgettable fame for his works. He spent 36 years of his life traveling. The intersection of the plateau of Asia Minor, Anatolia and Iran, the observation of passable deserts of Middle and Central Asia, Arabia, the savannas of Sudan, traveling through the forests of India, Indochina, the transition of such difficult mountain ranges like the Himalayas, Hindu Kush, Suleiman, Baba Kukhi proves great resilience, unshakable willpower of H.Z.Shirvani.

Key Words:

Traveler, Geography Scientist, Hacı Zeynalabdin Şirvani.

BÜYÜK GEZGIN VE COĞRAFYA BİLİMA ADAMI HACI ZEYNALABDİN ŞİRVANİ

Dört bin yılı aşkın bir kültüre sahip olan Azerbaycan dünyanın en eski ülkelerinden biridir. Azerbaycan'ın coğrafi konumu, tükenmeyen doğal kaynakları, dağ ve ovaları, ormanları ta eski zamanlardan ülkeni eski halkın yaşam alanına dönüştürmüştür. Azerbaycan'ın o dönemlerde dünya ticaret yolları üzerinde yerleşmesi, onun ekonomik kalkınmasında belirli rol oynamıştır. VII- IX yüzyıllarda Azerbaycan bilim insanları Ortaçağ kültürünü, özellikle Müslüman doğu kültürünün gelişmesinde büyük çalışmalar yapmışlardır. Bu dönemlerde Azerbaycan halkının içinden dünyaca ün kazanmış bilim adamları çıkmıştır. XVIII- XIX yüzyılda yaşamış büyük aydın ve gezginlerden biri de Hacı Zeynelabdin Şirvani'dir.

Hacı Zeynelabdin Şirvani dönemin büyük gezgini, geniş dünya görüşüne sahip, daha hayattayken uzak ülkelerde ün salmış, ölmez eserleri ile unutulmaz bir ün kazandı. O. Hayatının tam 36 yılını seyahatte geçirmiştir. Onun Küçük Asya, Anadolu ve İran Platolarını geçmesi, Orta ve Merkez Asya, Arabistan sahraları, Sudan savannalarını izlemesi, Hindistan, Hint- Çin ormanlarını dolaşması, Himalay, Hinduguş, Süleyman, Baba-Kuhi gibi zor geçilebilen dağ sıralarını geçmesi, Hacı Zeynelabdin Şirvani'nin onun güçlü, yorulmaz iradeye sahip gezgin olmasını kanıtlıyor.

H.Z. Şirvani'nin geniş ve doğru biyografisi kaleme aldığı 'Riyazus- seyahe', 'Büstanus-seyahe', 'Hedayüg- seyahe' eserlerinde verilmiştir. Bununla ilgili bazı notları Abbasgulu Ağa Bakıhanov'un 'Gülüstani İrem', F.Köçerli'nin 'Azerbaycan Edebiyatının Tarihi Malzemeleri' M. E. Terbiyet'in 'Danışmendani Azerbaycan' ve Rzaguluhan Hidayet'in 'Mecmeülfüseha' ve 'Riyazülarifin' isimli kitabında görebiliriz.

Zeynalebdin Şirvani 16 Ağustos 1780 yılında (Bakıhanov'a göre Hicri tarihi ile 1194 yılında Şaban ayının 15'i, Miladi tarihi ile 1779) Şamahı'da doğmuştur.

M. E.Terbiyet ve Firidunbey Köçerli de Şirvani'nin 1194 yılında (Hicri tarihi) Şamahı'da doğduğunu göstermişler.

F. Köçerli şöyle yazar: `Məstəli Şirvani ki, əsl adı Hacı Zeynalebdin ibn Axund İskəndərdir, təvəllüd edib şəhri Şamaxıda hicrətin 1194- cü ilində ki, tarix miladının 1779-cu salına müqabildir` [**Mesteli Şirvani, gerçek adı Hacı Zeynalebdin ibn Ahund İskender`dir ve o, Hicri tarihi ile 1194, Miladi tarihi ile 1779 tarihinde Şamahı`da doğmuştur**].

Rzagulu han Hidayet eserlerinde Zeynalebdin Şirvani`ni `Temkin Şirvani` - Hacı Zeynelabdin ibn molla İskender` adı ile göstermiştir. Onun seyahet ettiği ülkeleri kaydeder ve daha sonra ekler: ` Tek kelimeyle Şirvani çok seyahetler yapmıştır. Mok halklarla görüşmüş ve konuşmuştur. Gerçekten o, zeki ve seçkin bir bilim insanıydı. Seyahet yaptığı ülkelerde gördüklerini `Riyazülseyahə`, `Hedayüğeşyahə` ve `Bistanusseyyahə` isimli büyük hacimli kitaplarında yazmıştır.. R. Hidayet Zeynalabdin Şirvani`ni en çok bir şair olarak nitelendirir ve kendi kitaplarında şiirlerinden örnekler verir.

H. Z. Şirvani`nin beş yaşı tamamlanınca ailesiyle beraber Kerbela`ya göçmüşler. H. Z. Şirvani ilköğrenimini Kerbala`da aldı. Daha sonralar eğitimini geliştirmek için Bağdat`a gitti. O Arapça, Farsça, Türkçe ve Türkmence`ni mükemmel derecede biliyordu. Okuduğu kitaplar, gezgin ve dervişlerin gidip gördükleri yerlere dair konuşmaları genç Zeynalabdin`de dünya seyahetine çıkmak, farklı halklarla görüşmek, onların örf ve adetlerini öğrenmek arzusunu uyandırır. Bir süre Bağdat`da yaşadıktan sonra 17 yaşında ilk dünya gezisini başlatır. Önce İran`a gider. Daha sonralar 1802 yılında Hindistan`a gider ve Hindistan`ın Pencap, Dehli, Allahabad, Ahmedabad şehirlerinde bulunur. On ay Hindistan`da, Bengal Körfezi sahillerindeki adaları gezmiş, Serindip (Seylan) Adası`nda yaşamıştır. H.Z. Şirvani Endonezya adaları etrafında dolaşmış ve bu adalara Siyam ve Maçin isimlerini vermiştir. Bu tesadüf değil, Endonezya`da büyük gezginin adına olan kütüphane- müze bulunmaktadır.

Azacık dinlendikten sonra Şirvani 1810 yılının Ocak ayında ikinci dünya seyahetinin başlattı. O , Şiraz`dan Darab`a, oradan ise Bender-Abbas Limanı`na gider, Hürmüz Boğazı`nı geçip Arabistan`ın güney şehirlerinden biri olan Maskat`a, daha sonra Yemen`e gider. H.Z. Şirvani şöyle yazar: `Araplar ve eski coğrafya bilim adamları Yemen`e `Mutlu Arabistan` diyorlardı. Bu ad oraya rastgele olarak verilmemiştir. Yemen arazisi Arap Yarımadası`nın en yüksek bölümüdür. Burada küçük ırmaklar, nehirler, büyük olmayan ormanlar bile rastgele değildir`.

H.Z. Şirvani Eden`de de olmuştur. Anlattıklarına göre `Eden Yemen limanlarından biridir. Temelinin Eden ibn Senani`nin soyundan olan Hazret Halil Rabmah koymuştur. Eden ismi de buradan gelir. Sıcak iklimi vardır. Deniz dibinden inci çıkarıldığı için ona `Durrul Eden` denilir. O, Arabistan hakkında tarihi ve coğrafi bilgi verir. H. Z. Şirvani Arap mülkiyeti olan şehirleri tarif etmiş ve 3 aydan fazla bir sürede Mekke`de yaşamıştır. Bununla ilgili olarak şöyle yazar: `Mekke küçük olmasına rağmen ünlü şehirdir. Dağlık alanda ve ikinci iklimde bulunmaktadır, sıcak havalı ve az sulu bir yerdir. Halkı Araplardan oluşuyor. Kabe denilen bölüm çevrelenmiştir. Doğusunda Bugeys Dağı, batısında ise Sana Dağı bulunmaktadır`. H.Z. Şirvani Mekke`ni terkettikten sonra Medine`ye döner. `Medine`nin eski adı Yasrib`dir. Muhammed Peygamber oraya yeni ad- yani Medine ismini verdi. Bazı bilim adamları oranı zengin yer adlandırmışlar. İklimi sıcak, ama hoştur. Burada bol su ve hurma ağaçları vardır. Halkı Araplardır. Şehrin kenarında kehriz ve yağmur suyu ve sulanan hurma tarlaları vardır`.

Seyyah azacık dinlendikten sonra Türkiye, Balkanlar ve Akdeniz seyahetini başlatır. Bu amaçla Küçük Asya yarımadasına gider. O, Diyarbakir ve Karaman`ı geçip Egey deniz i kıyılarında yerleşen Aydın`a, daha sonra Egey denizi ile Akdeniz kıyılarını geçip Atlantik Okeanı`ndaki Kanar Adaları`na gider. Tekrar Balkanlara ve Türkiye`ye geri döner. Şirvani Balkanları, Türkiye`nin Avrupa bölümünü dolaşır, ayrıca o dönemlerde Türkiye egemenliğinde olan Bulgaristan`a gider. Sofya şehrinde bulunduktan sonra tekrar İstanbul`a geri döner. H. Z. Şirvani İstanbul`da 3 aydan fazla kalar. Bu sürede sadece İstanbul`u değil, Türkiye`nin ayrıca tüm Türkiye`nin tarihi, coğrafyası, ekonomisi, kültürü ve d. mükemmel bir şekilde öğrenmiştir. O, İstanbul'un tanımı istanbul kelimesinin sözlük anlamını açıklayarak başlar. Türkiye`nin Küçük Asya yarımadasındaki birçok şehirleri ve ayrıca Türkiye`nin şimdiki başkenti olan Ankara`da ve diğer yerleri görmüştür. O, Türkiye`den yeniden İran Azerbaycan`ına (Güney Azerbaycan) ve İran`a geri döner. Ünlü gezgin üç ana seyahatini tamamlayarak ve küçük seyahatkerini İran ve Azerbaycan üzerinden sürdürmeye devam eder.

H.Z. Şirvani`nin dördüncü seyaheti daha önce belirttiğimiz gibi yinede Şiraz`dan İran ve Oman Körfezi`ne gelerek deniz yoluyla Arabistan`a geçmek olmuştur. Bu zaman hastalanması sonucu 1838 yılında (Hicri tarihi: 1253) gemide (Cidde yakınlarında, Kırmızı Deniz) vefat etmiş ve Cidde`deki `Yumana Havva` isimli şehir mezarlığında topraka verilmiştir.

Böylece çok acılar çekmiş ve yoksunluklardan muzdarıp, defalarca ölümle karşı karşıya gelen cesur gezgin Hacı Zeynalabdin Şirvani 36 yıllık seyahetini tamamlamıştır. H. Z. Şirvani sadece 58 yıl yaşamıştır. Dünyada H. Z. Şirvani kadar uzun süre seyahat eden çok az gezgin olmuştur. Bu açıdan sadece Türk gezgin ve bilim adamı olan Katip Çelebi (Evliya Çelebi) ve Arap gezgini İbn Betute'ni onunla kıyaslayabiliriz. H.Z. Şirvani coğrafya ve seyahet konusunda üç büyük eser kaleme almıştır.

- 1) `Riyazusseyah` , (Seyahet Bahçesi)
- 2) `Hedayüseyah` (Seyahet Bahçeleri)
- 3) `Bistanusseyah` (Seyahat Çiçek Bahçesi)

Bu kitaplarda ünlü gezgin seyahat ettiği ülkelerin topraklarının tanımını vermiştir. Biz bu kitaplar aracılığıyla H.Z.Şirvani'nin seyahat ettiği ülkelerin kültürü, güzel sanatları, halkların ör ve adetleri ile tarihi hakkında bilgiler elde etmek mümkündür. H.Z. Şirvani `Riyazusseyah` eseri ile ilgili şöyle yazar: Kim ki, ister asan ola seferi. Oxusun de `Riyazusseyah`'ni (Açıklaması: Kim seyahetinin kolay olmasını istiyorsa `Riyazusseyah` kitabını okusun). Riyazusseyah kitabının el yazması Sank- Peterburg'daki Doğu Bilimleri Enstitüsü El Yazmaları Vakfı'nda korunur ve 216 sayfadan oluşuyor. Ünlü yazar Abbasgulu Ağa Bakıhanov'un talimatı üzerine kitabın üzü 1842 yılında (Hicri tarihi: 1258) Guba şehrinde aktarılmıştır. H.Z. Şirvani'nin dolgun içerikli eserleri tarihi ve coğrafi önemini asla kaybetmeyecektir. Onlar gelecek nesiller için de en değerli tarihi ve coğrafi kaynak olarak kalacaklar.

BENĞİ

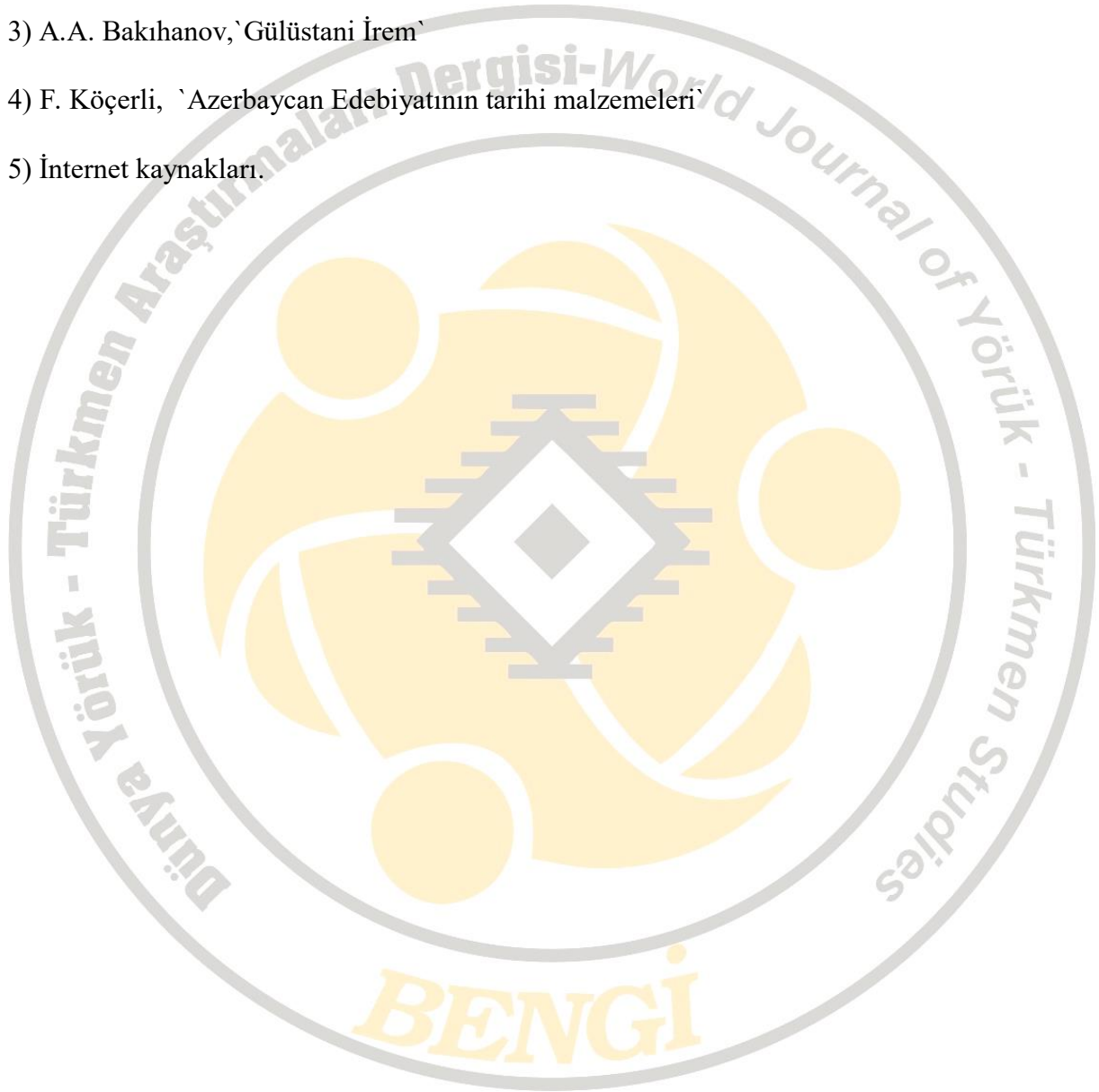

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019- 1

KAYNAKÇA

- 1) AZE
- 2) N. Kerimov, `Odlar yurdunun gezgin ve coğrafya bilim adamları`
- 3) A.A. Bakıhanov, `Gülüstani İrem`
- 4) F. Köçerli, `Azerbaycan Edebiyatının tarihi malzemeleri`
- 5) İnternet kaynakları.

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

Azerbaycanlı Göçmen Yazar Abay Dağlı'nın Yaratıcılığında Atatürk

Obrazı ve Kurtuluş Savaşı Konusu

Tahir ORUCOV⁴

Vaqif ORUCOV⁵

Özet

Gecen yüzyılın 20-ci yıllarından başlayaraq Azerbaycan'da Atatürk ve Atatürkçülük, Kemalizm konusu diğer konulara nisbetde daha çekici geldi. Çünkü o yıllarda Mustafa Kemal Atatürk'e insanların sevgisi çok güçlüydü. Bu nedenle onun hayatı, mücadelesi, zaferi gerçek hayatta, aynı zamanda sanatsal düzeyde yansıtıldı, literatüre getirildi ve bu konulara daima dikkat edildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kurulmasından sonra, yalnızca Türkiye'de değil, aynı zamanda Azerbaycan'da Türkiyeye Atatürk'ün şahsiyetine adanmış farklı türlerde pek çok makaleler, şiirler ve diğer eserler yayınlanmaya başlandı.

Bütün bu ilişkiler 1930'ların başına kadar devam etti. Azerbaycan şairleri: Bakhtiyar Vahabzade, Halil Rza Uluturk, Gabil, Zalimxan Yakub, Abbas Abdulla, Refik Zeka Xendan ve diğerleri, Atatürk'e, Türkiyeye adanmış şiirler yazdılar. Ünlü bir göçmen drama (piyes) yazarı olan ve aslen Azeri kökenli olan Abay Dağlı, Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyetini, Kurtuluş Savaşı'ndaki, aynı zamanda Sakaryadaki zaferini defalarca eserlerinde anlattı. Abay Dağlı bu konuda birçok drama çalışması yazdı.

Makalede, Abay Dağlı'nın eserlerinde, özellikle dramlarında Atatürk obrazından, bağımsızlık konusundan, İstiklal mücadelesinden, aynı zamanda Sakarya Savaşından geniş bahs ediliyor ve bu konular detaylı olarak inceleniyor.

Anahtar kelimeler: Abay Dağlı, M.K.Atatürk, göçmen yazar, Atatürk obrazı, Azerbaycan, Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı, Sakarya zaferi.

---

⁴ (Azerbaycan, Bakü), AMEA Folklor Enstitüsü, Filoloji üzre felsefe doktoru,
email:tahiroruclu@gmail.com

⁵ Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası, "Basın Orqanları" şübesi, Araştırmaçı,tarihçi
e-mail: vaqiforuclu@gmail.com

AZERBAJCANLI GÖÇMEN YAZAR ABAY DAĞLI'NIN YARATICILIĞINDA ATATÜRK OBRAZI VE KURTULUŞ SAVAŞI KONUSU

XX. yüzyılın 20-ci yıllarından başlayarak Azerbaycan'da Atatürk ve Atatürkçülük, Kemalizm konusu diğer konulara nisbetde daha çekici geldi. Bu da doğal bir fenomendi. Çünkü o yıllarda Mustafa Kemal Atatürk'e insanların sevgisi çok güçlüydü. Bu nedenle onun hayatı, mücadelesi, zaferi gerçek hayatta, aynı zamanda sanatsal düzeyde yansıtıldı, literatüre getirildi ve bu konulara daima dikkat edildi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kurulmasından sonra, yalnızca Türkiye'de değil, aynı zamanda Azerbaycan'da Türkiyeye, Atatürk'ün şahsiyetine adaylanmış farklı türlerde pek çok makaleler yayınlanmaya başlandı. Bütün bu ilişkiler 1930'ların başına kadar devam etti. Azerbaycan şairleri: Bakhtiyar Vahabzade, Halil Rza Uluturk, Gabil, Zalimxan Yakub, Abbas Abdulla, Refik Zeka Xendan ve diğerleri, Atatürk'e, Türkiyeye adanmış şiirler yazdılar.

Ünlü bir göçmen drama (piyes) yazarı ve aslen Azeri kökenli olan Abay Dağlı, Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyetini, Kurtuluş Savaşı'ndaki, aynı zamanda Sakaryadaki zaferini defalarca eserlerinde anlattı. Abay Dağlı bu konuda birçok drama yazdı. Abay Dağlı-Ağayev Cemil İbrahim oğlu, 1906 yılında Azerbaycan'ın en eski şehirlerinden biri olan Şuşa şehrinde - Karabağda doğdu. İlk eğitimini Şuşa'da aldı. Ortaöğretimi aldıktan sonra Azerbaycan Devlet Pedagoji Enstitüsü Filoloji Fakültesinde okudu. Şeki'de bir süre öğretmenlik yaptı. Bu yıllarda ilk kalem deneyleriyle eserler ve gazeller yayınladı. Daha sonra Bakü'deki lisansüstü eğitimine devam etti ve edebiyat sahesinde fealiyyet gösterdi. 1941'de Nizami Gencevi adına Edebiyat Müzesi'nde işe alınmasına rağmen, o yıl savaşa katıldı.

Savaş bittikten sonra Abay Dağlı Türkiye'ye geldi, ölümüne kadar mühacir olarak yaşadı ve yazar-dramaturq olarak tanındı. Abay Dağlı'nın yaratıcılığında drama, piyes başlıca yerlerden birini tutdu. Dramaturji yazar Abay Dağlı, tarihi konular hakkında daha fazla dram yazmış ve geçmişin görkemli sayfalarını, Azerbaycan ve Türkiye halklarının ünlü şahsiyetlerini canlandırmaya çalışmıştır.

Yazarın dramatik eserleri arasında, “Dede Korkut”, “Genç Baba”, “Sakarya Genel Müdürlüğü”, “Füzuli”, “Natavan” ve “Okullular” gibi tarihi konularda yazılmış olduğu dramlar yer alıyor. Abay Dağlı forma, kompozisyon, yaratıcılık açısından bir-birine benzeyen, fakat birçok açıdan farklılık gösteren başka ilginç eserler de yazdı. Abay Dağlı'nın 1965-1974 yılında yazdığı bağımsızlıktan, Kurtuluş Savaşından bahs eden “Malazgirt'den Sakaryaya”, “Sakarya Çetesi”, “Bir Mayıs Gecesi”, “Sakarya”, “Atatürk”, “Babamızın gençliği”, “Sakarya'da 22-ci gün”, “Baba anıları”, “Albay” gibi piyesalar da yazmıştır. A.Dağlı'nın bu dramalarda uyguladığı dönem, Türk tarihinin çok gergin, tartışmalı ve dramatik bir dönemiydi.(1, 24)

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, "... mağlup olmuş bir devlet olarak, 30 Ekim 1918'de Mudros Antlaşmasını imzaladı. Bu anlaşmaya göre, ülkenin birçok bölgesi bir çok devletler tarafından işgal edildi, ordu dağıldı, tüm silahlar muzaffer devletlere tabi oldu. İtalyanlar Antalya'yı ele geçirmişti. İskenderun, Adana, Mersin, Antep, Maraş, Urfa işgal edilmişti.

İngilizler Kars'a dahil oldu. Frakia yakalandı. Düşman filosu, İstanbul sularına girmişti. Çanakkale ve İstanbul boğazları zebt edildi. Sultan ve hükümet, düşmanın ellerinde bir araçtı, bir hayal kırıklığı ve karışıklık durumunda kendileri için güvenlik ve kaçış yolu arıyorlardı...Yunanlılar ayrıca İzmir'i işgal etmeyi de planlıyorlar”(2, s.32-33).

Hökümetin 10 Ağustos 1920'de imzaladığı utançverici Sevr Antlaşması, yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü değil, aynı zamanda çoğu Anadolu topraklarının sömürge statüsünü de yasal olarak formüle etti (3, s. 95-96).

Abay Dağlı'nın "Sakarya" (1965) dramındaki hadiseler Anadolu Kurtuluş Savaşı sırasında Sakarya bölgesinde cerayan edir. Bir yandan bölge savunucuları sultan hükümeti casusların kışkırtılmasını önüyor ve diğer yandan yabancı saldırganlarla mücadele ediyorlar. İlk perdenin başında yazar, bölgedeki durumun ağırlığını şair Solmazın dili ile şöyle anlattı:

Günün tarixidir, anlatır suyu,

Bir ırmak akıyor, kanlıdır suyu.

Düşmanlar her yanda kurmuş pusuyu.

Sakarya, Sakarya, canım Sakarya,

Karışmış suyuna kanım, Sakarya.

Göylerin suyudur, akıyor yerde,

Üstünde sislerden bir kalın perde,

Göz yaşı döküyor bizim bu derde.

Sakarya, Sakarya, canım Sakarya

Karışmış suyuna kanım, Sakarya!.. (4, s.9)

Abay Dağlı'nın 1966-da yazdığı ve 3 sahne, 15 şekilden ibaret olan "Atatürk" dramında Mustafa Kemal Paşa'nın hayatı ve mücadelesi Anadolu Kurtuluş Savaşı döneminde yansıtılıyor. "Sakarya" piyesinde olduğu gibi, bu çatışma da sultan hükümetinin teslim edilmesini destekleyenlerin mutlak çoğunluğu ile azınlık savunucularının düşmanlıklarından kaynaklanıyor.

Piyesindeki olaylar, ön sınır bölgesinde, İstanbul'daki "Ulduz" sarayında ve sonunda Çankaya Köşkünde cereyan ediyor. Ancak, yazarın temyiz ettiği tarihsel dönemin keskin dramatik durumuna rağmen, bu yönden gerekli sanatsal dramaturji çözümünü bulamıyor. Yazarın diyalog ve monologlar aracılığıyla ifade ettiği, bağımsızlığın ifadesi, eserin dramatizmini zayıflatır. Mesala, Atatürk'ün dramın sonunda şöylelediği:

Qurbanı olduğum bu Millet evet,

Qurur ve yaşadır bir Cümhuriyyet!

misraları publisistik effekt yaradır. (5, s.93)

"Malazgirt'ten Sakaryaya" (1971) dramını A.Dağlı Maldzagird'in 900. yıldönümü ve Sakarya Zafe'i'nin 50. Yıldönümü münasibeti ile Okul ve Gençlik tiyatroları için yazdı. Dramın ilk şeklinde A.Dağlı genç bir oğlanla bir kız arasındaki diyalogda, yerli Türk gençliğinin Vatan aşkı etkili bir şekilde ifade ediliyor:

Genç-Biliyormusun, bence, Anavatan iman ile aynıdır. Vatanını sevmeyen Tanrı'yı da sevmez.

Kız-Ah, sen Anavatani düşündüğünde na kadar büyüyürsen. Seni düşündüğüm sürece, kalbimde kendimi çok iyi hissediyorum. Bana öyle güzel sözler söyle. Seni düşündükçe hayatım da büyüyor. Kalbimde çiçekler açıyor. Güneş aklıma geliyor. Bu sözler sayesinde sanki ben de bir erkek oluyorum. Hadi, yarın savaşa git. Tabii ki, herkesin önünde bulunacaksın. (6, s. 20).

Çağdaş Türk gençliğine bu diyalog ile katkıda bulunan yazar, vatani sevmeyin imandan olduğu barede islam dininin hökmünü xatırlatıyor. Bununla yanaşı, A.Dağlı bize vatanın korunmasının her Türk erkeyi ile beraber, her Türk kızı ve kadını için kutsal görev olduğunu düşünüyor.

“Hala ilk perdenin ilk şeklinde olan Yaslı Mücahidin monoloğu ile A. Dağlı, ikinci şekilden itibaren olayları Sakarya Cephesi'ne göçürüyor. Anadolu Kurtuluş Savaşı'nın gazilerinden olan bu savaşçının hatıraları sahneye yansıtılıyor. Savaşçı-lardan birinin dediği: "Önümüzde kanlı bir düşman var. Aramızdaki tüm sorunları unutmalıyız. Biz böyle bir günde birlikte olmazsak, yeniliriz. Zaten, bu düşünce şimdi tüm Anadolumuzda hakimdir" sözleri Kurtuluş savaşına kalxan Türk halkının genel ruhunun ifadesi olarak sesleniyor.” (1, 36)

A.Dağlı'nın Anadolu Kurtuluş Savaşı'na hesr edilen dramlarından biri de 1974'te yazılmış 3 perdesi ve 8 şekilden ibaret “Baba anıları”dır (8). Bu dramda olaylar farklı yerlerde: Çankaya Köşkü, Padişah sarayı, Ankara Yolu ve diğer yerlerde bulunabilir. Fakat piyesada asıl dramatik hareketler, sultan hükümetinin teslimçi mövqeyi ve bunun sonucunda Mustafa Kemal'e karşı suikadla alekadar baş veriyor. Bu motifler "Sakarya'da 22 Gün" adlı dramada da yer almaktadır.

Bütün bunlar A.Dağlı'nın Anadolu istiqlal savaşının bedii eksi olan piyeslerinin, ister mövzusu, isterse de ideyası itibarile günümüz üçün de aktuallığını ve müasirliyini tesdiq edir.

“... Bağımsızlık döneminde, Türkiye'de halk hareketi sırasında baş verenler ve bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan'da olan olaylarla benzer olduğu belirtilmelidir. Gerçekden, Türkiye'de ve Azerbaycan'da baş veren bu olaylar arasında büyük benzerlikler var.

Bütün bunlar, A.Dağlı'nın Anadolu Kurtuluş Savaşı'nın sanatsal bir ayeti olan dramlarının alaka ve modernliğini doğrulayır”(1, 37)

1969'da Abay Dağı'nın yazdığı ve Kurtuluş Savaşı'nı yansıtan "Sakarya Genel Merkezi" adlı dramında Kurtuluş Savaşı tarihinin canlı, dramatik bir sahnesi oluşturuldu. A. Dağı'nın "Sakarya Çetesi" dramı, yayınlanmamış "Sakarya Genel Merkezi" piyesinin kısaltılmış bir versiyonudur. Yazar dramın bu bir perdesini, üç şeklinin kompakt bir versiyonunu "Sakarya çetesi" başlığı ile 1969'da yayınladı.(9, s.4). Kısa bir süre sonra, A. Dağı, "Sakarya Genel Merkezi" adlı dramını 1968 yılında yayınlanan "Genç Ata" adlı dramı ile birleştirerek "Sakarya'da 22-ci Gün" adlı dramını yazdı (10, s.5).

Abay Dağı'nın eserleri içerisinde "Sakarya'da 22-ci Gün" dramının özel bir yeri vardır. Abay Dağı bu dramı şanlı Sakarya savaşlarının 50. yıldönümünde şehitlerin ruhlarına ve ölümsüz qazilere adamıştır. Abay Dağı, bu dramında Türk halkının ülkedeki bağımsızlığını ve sevgisini, halkın özgürlük ruhunu, anavatanın sevgisini, düşmene nefretini, köleliğe, ihanete karşı nefretini, nihayet zafere olan inamını terennüm ediyor.

22 gün ve 22 gece süren, Sakarya Savaşı II. Dünya Savaşı tarihinde, elece de Türk halkının, Kurtuluş Savaşı'nın tarihinde ve kaderinde belirleyici bir rol oynadı. Bu savaşın sonucunda, silah ve mühimmat açısından güçlü olan Yunan ordusuna karşı çok büyük bir zafer kazanıldı. Düşmen ordusu Kurtuluş Savaşı'nın sembolü ve isyanın merkezi olan Sakarya Nehri'nin batı kesiminden kovuldu. Bu nedenden Sakarya savaşı uzun yıllardır Türk edebiyatının esas konularından biridir.

"Anadolu toprakları Cumhuriyetin temelleri atılmadan önce birçok savaşa ve zaferlere sahne oldu. Yeni bir devletin yani Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel macerası incelendiğinde ise önemli dönüm noktaları bulunuyor. En önemli zaferlerden biri ise hiç şüphesiz 22 gün 22 gece süren Sakarya'da verilen o zorlu mücadeledir. İşte Yunan Ordusu'nun bozguna uğratıldığı kurtuluşa giden yoldaki o zafer...

Milli Mücadele döneminde, kurtuluş sürecinde Sakarya Savaşı'nın çok ayrı, özel bir yeri var... Sakarya Meydan Muharebesini sadece Kurtuluş Savaşları içinde kazanılan bir zafer, Anadolu'yu Yunan işgalinden kurtaran bir süreç olarak değerlendirilebilir. Çünkü; Sakarya Savaşı, bir milletin yaklaşık 300 senelik geri çekilme dönemi savunma pozisyonundan, yeniden hücumla, aksiyona geçişin adıdır aynı zamanda...(11)

"Sakarya'da 22-ci Gün" piyesi 2 perdeden ve 7 şekilden oluşuyor. İlk bakış-tan, adama öyle geliyor ki, dramda sadece bir gün hakkında konuşuluyor. Fakat gerçekte dramdaki olaylar bir günde gerçekleşmiyor. Dramdaki olaylar hem tarih hem de coğrafya bakımından daha geniştir. Abay Dağlı, kitaba yazdığı ön sözde yazıyor: "Görkemli bir Zafer Bayramı olaylarını, Atatürkün gençliğini ve Sakarya-daki Başkomutanlığını bir çok kez canlandırmaya çalıştım. Bu dram tam olarak bir Atatürk dramı değil, sadece olarak Atatürkün bazı hayat sahnelerini canlandırıyor. ... Annesinin genç Mustafa Kemal ile evlendirmek Emine de piyesin obrazları arasındadır."(7, 5)

Anadolu istiklal savaşının şanlı sayfalarından olan Sakarya Meydan Savaşı 22 gün 22 gece (23 Ağustos-13 Eylül 1921) devam etmiştir. Türk ordusu, Sakarya Nehri'nin doğusundaki düşmanı yok ederek büyük bir zafer kazandı. Dramda temel olaylar, bu kader savaşının 22-ci gününde-son gününde gerçekleşti. Yazarın kendi sözleriyle, desek, o, "Atatürkün gençliğine ve onun Sakarya'daki Genel Komutanlığını dramda birkaç sahnelerde canlandırmaya çalışmıştır" (10, s.6).

Abay Dağlı bu dramında halkın zafer kazanmay arzusunu, aynı zamanda köylüler, entelektüeller ve sanatkarların da vatanın korunmasında ön saflarda yer aldığını öne çekiyor."Dramın teması İstiklal, Kurtuluş Savaşının baş kahramanı Atatürk'ün yaşamının ve faaliyetinin belli anlarından alınmıştır. Amma buna rağmen, bağımsızlık mücadelesinin, Sakarya savaşının kahramanı olan Atatürk yalnızca dramın ortasında Genç Asker gibi sahnede beliriyor. O, annesinin Amina ile evlenme teklifini etiraz ediyor:

Ruhumu sarmışdır yeni bir heves,

İreli - söylüyor içimden bir ses- söylüyor".(12, s.20)

Sakarya Savaşı'nın arifesinde askeri taktikler ve askeri bilimde yetenekli bir askeri komutan olarak yetişen Gazi Paşa:

Xetti-müdafie yoxdur, vaz keçdim,

Sethi-müdafie yolunu seçdim,

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

O alan bütün vetendir"- diyor ve taktiksel taktiklerle askeri tarihine bir yenilik getiriyor. Mustafa Kemalın gencliyi ile bağılı 1-ci perdenin 3-cü şekli – onun anası ve Yaşlı Paşayla söhbetleri, anasının qonşu qızı Emineye dair niyyetleri esere lirik-romantik ovqat getirirse, diger şekillerde herb meydanının sert reallıqları ile rastlaşırıq:

1.Çavuş – Evet

İyirmi iki gündüz, iyirmi iki gece,

Kolaydır söyleyince,

Qara bulud keçdi, şimşekler çaxdı,

Ve her gün ne qeder qızıl qan axdı.

Atılan her kurşun bir hedef buldu,

Bulanıq Sakarya qıpqızıl oldu.

Çox qanlı başladı o birinci gün,

Nehayet bugün tam iyirmi ikinci gün.

Şimdi Sakaryanın kıyısındaız,

Doğusundan geldik, batısındaız.

Feqet bu savaşlar verirmi ara,

Yolumuz yine de qan, ölüm, yara

İnşallah bu yolun zeferdir sonu. (10, s.34-35)

Bu zafer uğruna, İstanbul'dan gelen aydınlar, Ankara'daki gazeteler, Erzurum'dan gelen aşık, kızlar ve köylüler de Sakaryaya- savaş alanına geldi. Tüm insanlar ayağa kalktı ve harekete geçti. Türk halkının bu birliğine inanan Mustafa Kemal Paşa kendisine karşı olan sui-kastda eli olan casusu aff ediyor. Çünkü Atatürk emindir ki, o, şehid olsa bile, Kurtuluş savaşı devam edecek. Yani Türk milleti yeni liderler yetiştirme gücüne sahiptir:

Beni öldürecek, öc alacaqmış,

Ben ölürsem bele, ne olacaqmış.

Defn merasimi her an beklenir,

Benim de ömrümün bir sonu gelir.

Bu naciz vücudum bir gün yox olur,

Feqet övlad seven anne çox olur.

Onlar yetişdirir ve bulur Kemal,

Yüzlerce, minlerce Mustafa Kemal! (10, s.47-48)

A. Dağlı dramda Mustafa Kemal karakterini ayrı-ayrı olaylarda ve veziyyet-lerde farklı durumları açıqlayaraq tamamlayır. Yunan savaşıları ile diyalogda yazar, Mustafa Kemal'in davranışının ön planda olduğunu ve düşmanla kararlı bir şekilde hareket ettiğini belirtiyor. Paşa, ayrıca medya temsilcileri, İstanbullu aydınlarla görüşdə gerçek, iti, uzakgören zekasını gösteriyor ve demokratik ruhlu biri olarak dikkat çekiyor.

Dramda düşman tarafının esl siması onların kendi aralarındaki diyalogda açılır. İki Yunan askerinin konuşmasından onların zülmü, soyğunları ve silahsız sivillere divan tutmaları belli oluyor:

Yunanlı asker:

Bizi yaxalayıb bu yaman türkler,

Heç şübhe yoxdur ki, öldürecekler.

Ben bir gün onlara yakalanmışdım,

Sonra bir yol bulub, gizlice qaçdım.

Türk deye qorxarım, yamandır onlar,

Biliyorum bizlere ne soruyorlar.

Nereliydin diyorlar,

Niye geldin diyorlar,

Niye yaktın, niye yıktın diyorlar.

Öldürdün diyorlar silahsızları,

Götürdün diyorlar kadın, kızları.

Yanan köylerini gösteriyorlar,

Bizlere her yerde suç arıyorlar. (10, s.11)

Bu savaşçılar zalım ve hain olduğu kadar acımasız ve korkaktırlar. Onlar kendi hayatlarını kurtarmak için öz enayetlerini, suçlarını idam edilen Türklerin üzerine koymağa hazırdırlar. Diğer ülkenin topraklarına göz diken Yunan askerlerinin aksine olarak, bir Türk askeri kendi vatanını ve özgürlüğünü koruyor, onun bağımsızlığı, kurtuluşu için savaşır. Bu yüzden Türk askeri kesinlikle hak ettiği mutlu hayatı kazanacaktır. Gazi Paşa, aydınlarla söhbet ederken, Türk milletinin gelecekteki refahı ve mutluluğuna, Türk devletine olan inancını böyle ifade ediyor:

İnşallah, dostlarım, bizimdir zefer,

Veten qalib olur, millet müzeffer.

Sineyi - milletden gelir sesimiz,

Hem köksümüz sıcaq, hem nefesimiz.

Denizden-denize bu savaş biter,

Bu qanlı macera nehayet yeter.

Zefer marşı dinler bu dağlar-daşlar,

Ve en böyük işler o zaman başlar.

Vetende her kesi irşad eyleriz,

Öyün, güven, çalış söyleriz. (10, s.65)

Gazi Paşa'nın Aşıkla, çeteçilerle ve dilenci cildine girmiş xefiyye ile görüşleri de onun karakterinin ne kadar zeki, bilge ve hümanist bir insan olarak ortaya koymak-tadır. Esir dilenci Gazi Paşa'ya onu affetmesini söylüyor ve ona yalvarıyor:

Evet, silah almış, para almışam.

Etiraf ediyorum, aldadılmışam.

Beni İstanbulda kiraladılar.

Paşa ölsün deye qerar aldılar.

Gazi Paşa ise "Ne ip, ne edam?"-diyor ve Dilenciği serbest bırakıyor. Böylece Gazi Paşa kendi hümanizmi ortaya koyuyor ve diğer hainlere yaptıkları eylemlerinden sonuç çıkarma ve kendi kaderleri hakkında fikirleşme şansı veriyor:

Hainler bizlere nifret ederler.

Böyle cahilleri alet ederler.

Başqa müridleri meğlub ederek,

Masum müridleri efv etmek gerek.(12, 23)

Dramda Aşık obrazı halq sözünün imgesi, insanların sözlerinin, insanların hareketlerinin, insanların isteklerinin bir ifadesi olarak verilmiştir. İstiglal arzulu aşık Erzurumdan Sakarya-Gazi Paşa'yı ziyaret etmek ve bu kutsal savaşa-Kurtuluş Savaşına katkıda bulunmak için geldi. Piyes'teki gazeteçiler de dikkatı celb ediyor. Abay Dağlı, gazeteçilerin inatçılığını, ilkin kaynağdan operativ şekilde bilgi toplama girişimlerini, Atatürk ve vatan sevgisini mehebbetle terennüm edir. Çavuşun ve minbaşının müqavimetine, bütün cehdlerine rağmen "millet onu duymaq, bilmek isteyir"- deyen qezetçiler Qazi Paşanı görmekte ısrarlıdır:

Qazi hüzurundan kim qovar bizi,

Sizde silah vardır, bizde qelem var.

Gazeteşiler korkusuz ve vatanseverdir. Onlar Sakarya zaferini İstanbul'da duymuş, ve hemen olay yerine-Gazi Paşa'nın Merkezine gelmişler. Gazeteçiler kazanılmış zefer zevkinin halkla paylaşmanın onların vatandaşlık borcu olduğuna inanıyorlar:

Qelemler hayqırır, gur sesimiz var,

Sakarya coşarken biz susamazdıq.

İyirmi iki gündür, çıx xeber yazdıq,

Şimdi de görüşüb Paşamızla biz,

Bir mülakat yapıb, yazmaq isteriz.

Gazi Paşa'nın gazetecilere ve aydınlara gösterdiği duyarlılık onlarla yaptığı görüşmede daha dikkat çekici görünüyor. Paşa'yı ziyaret etmek isteyen aydınlar hakkında Paşa hoş sözler deyir:

Müherrirler, müherrirler...

Aydınlıq yolunda hünerlidirler.

Aydınlar milletin düşünen başı,

Aydınlada bilir her vetendaşı.

Dramın ilk sahnesinde ise Abay Dağlı Rumların açgözlüyünü, türk askerlerinin ise cesurluğunu anlatıyor. Sakarya savaşlarının sonuncu 22-ci günüdür. Yunan asker ve zabıtları türkler tarafından yakalanmaktan korkuyorlar:

Bizi meğlub etdi o cebheçiler,

Onlardan yamandır bu çeteciler.(12, 24)

Yunan subayları ayrıca, Türklere karşı işlenen suçlardan söz ederek kendilerini açığa vuruyorlar. Türkler yakalandıklarında onları sorgulayacaklarını ve çirkin davranışlarını hesaba katacaklarını onlar çok iyi biliyorlar. Yunan subaylarından biri diğerine şöyle deyir:

Niye yaxdın, niye yıxdın deyiorlar,

Öldürdün diyorlar silahsızları.

Götürdün diyorlar kadın, kızları.

Yanan köylerini gösteriyorlar

Bizlere her yerde suç arıyorlar.

Diğer Yunan subayı öz komutanının emrini yerine getirdiğini söyleyerek, kendisini ve kendisini kötü işlerini haklı çıkarmıştır:

Vur, dedi, vurduq.

Yax, dedi, yaxdıq.

Yaxdıq, yıxdıq...

Dramda Kıbrıslı Rum askerlerin, acımasızlığı ve zulümlüğü, sivil nüfusa karşı acımasızca etmesi de etraflı şekilde tesvir ediliyor.

Abay Dağ'ın dramları, sanatsal tutumları, stilleri, diyalogların canlı tanımları, dilin sade olması, anlaşılabilir, zengin ve ulusal renkleri nedeniyle sevilir ve hatırlanır. Oyun yazarı okuyucuyu intizarda saxlamağı, obrazların kaderini sona kadar izletmeyi başarır. A. Dağlı'nın eserlerinin sületi sad eve anlaşılabilir, kompozisi-yası ise yığcamdır. Tüm bu nedenlerden dolayı A. Dağlı'nın bu piyesleri, dramları yıllarca öz aktuallığını saklayır ve sevile-sevile oxunuyor.

KAYNAKLAR

1. Cabbarlı N. Abay Dağlı'nın göç dönemi yaratıcılığı. Bakü: Elm, 2009, 72 s.
2. Kocatürk U. Atatürk. Bakü: Elm, 1991, 212 s.
3. Eroğlu H. Atatürk'ün hayatı. Ankara: 1986, 162 s.
4. Dağlı A. Sakarya. Adapazarı: 1965, 56 s.
5. Dağlı A. Atatürk. İstanbul: 1966, 93 s.
6. Dağlı A. Malazgirt'ten Sakaryaya'ya. İstanbul: 1971, 72 s.
7. Tahirli A. Göçmenlik Mirasımız: Abay Dağlı'nın "Sakarya'da 22-ci Gün" dramındaki Atatürk obrazı. 525'inci gazete, 25 Ağustos 2018, s. 20.
8. Dağlı A. Baba anıları. İstanbul: 1974, 72 s.
9. Dağlı A. Sakarya çetesi. Adapazarı: 1969, 29 s.
10. Dağlı A. Sakarya'da 22-ci gün. İstanbul: 1971, 79 s.
11. <https://www.fikriyat.com/webtv/tarih/analiz-22-gun-22-gece-suren-sakarya-savasi>
12. Tahirli A. Abay Dagli'nin "Sakarya'da 22-ci Günü" dramındaki Atatürk obrazı. "Edebiyat" gazetesi, 18 Ağustos 2018, 24.

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

Dede Korkut Destanlarında Felsefi ve Pedoqojik Düşünceler

Gülşen EMİNOVA⁶

Özet

Azerbaycan halk edebiyatının kadim ve en muhteşem abidesi olan "Dede Korkut" destanında aile meseleleri, düğün-tören, ağabeyin ablaya, ablanın ağabeye, kardeşin kardeşe, baba-oğul, anne oğul ilişkilerine, ayrıca kahramanlık, vatana sevgi, vatana sahip çıkmak, korumak meselelerine geniş yer verilmiş, gururla tasvir edilerek dönemin toplumsal talepleri bakımından algılanır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Destanı, yiğitlik, birlik, aile, vatanseverlik ve ahlaki ilişkiler.

---

⁶ Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesinin İlkokul eğitiminin pedagojika ve metodolojisi bölümünün baş öğretmeni.

Pedagogical views in the epos "Dede Korkud"

Abstract

In the report thesis it is a question about ancient epos, in particular, of pedagogical views in the given epic product. Possibilities of studying of the given epos at the present stage are considered. It is noticed, that in the given epic product it is a lot of popular wisdom which is important for finishing to modern generation. Follows will notice, that sights of formation in epos can be used and now.

Key Words: Behavioral Economics, Happiness, Consumption, Ordered Probit, Mersin University.

Педагогические воззрения в эпосе "Деде Коркуд"

Г Еминова

РЕЗЮМЕ

В тезисе доклала речь идет о древнем эпосе, в частности, о педагогических воззрениях в данном эпическом произведении. Рассматриваются возможности изучения даннога эпоса на современном этапе. Отмечается, что в данном эпическом произведении много народной мудрости, которую важно довести до современного поколения. Следует отметить, что взгляды на образование в эпосе могут быть использованы и в настоящее время.

DEDE KORKUT DESTANLARINDA FELSEFİ VE PEDAGOJİK DÜŞÜNCELER

Azerbaycan halk edebiyatının kadim ve en muhteşem abidesi olan "Dede Korkut" destanında aile meseleleri, düğün-tören, ağabeyin ablaya, ablanın ağabeye, kardeşin kardeşe, baba-oğul, anne oğul ilişkilerine, ayrıca kahramanlık, vatana sevgi, vatana sahip çıkmak, korumak meselelerine geniş yer verilmiş, gururla tasvir edilerek dönemin toplumsal talepleri bakımından algılanır.

Bağımsızlık kazanmış Azerbaycanımızda yetişen genç kuşağımızın yükselişinde soykökümüze dönüşün derinleşmesinde, vatanseverlik, yiğitlik ve cesaret terbiyesinde, aile terbiyesi meselelerinde Dede Korkut destanlarının. Azerbaycan Devletinin dahi şahsiyeti, türk dünyasının büyük oğlu, Azerbaycan halkının milli önderi, Haydar Aliyev'in "Kitabi-Dede Korkut" un 1300 yıllık yıldönümü ile ilgili 20 Nisan 1997-ci yılda verdiği tarihi karar ve bu vesileyle Bakü'de düzenlenen uluslararası çaplı konferansda raporu ulu destanımıza gösterilen dikkat ve ilginin yüksek değer bariz örneğidir. Haydar Aliyev konferansda rapor ederek demiştir: "Bizim zengin tarihimiz, eski kültürümüz, milli manevi değerlerimiz "Dede Korkut" destanında yansımıştır. Bu destan bizim bütünlükle zenginliyimizdir ver her Azerbaycanlı onunla haklı olarak iftihar edebilir. Destanın içeriğini, anlamını, onun her kelimesini her Azerbaycanlı okuldan başlayarak bilmelidir. Bu bizim ana kitabımızdır, gençlik bu kitabı ne kadar derinden bilse milletini, halkını, vatanını, bağımsız Azerbaycanı bir o kadar çok sevecektir. Dede Korkut destanının kahramanlık, yiğitlik, mertlik, cesaret, dostluk, birlik destanı olmakla, ayrıca namus, kıskançlık, onur, insancılık gibi ahlaki manevi özelliklerle zengin olan pedagoji düşüncesi tarihimizde genç neslin eğitiminde önemli bir yeri olan en büyük ve edebi pedagoji, tarihi anıttır. Destanda şahsiyet eğitiminin önemli bir parçası olan vatanseverlik, kahramanlık, yurt sevgisi, eserin ana fikrini oluşturuyor. Destanda baş komutandan tutmuş büyükten küçüğe tüm kahramanların öz topraklarını korumak uğruna canlarından geçmeye hazır olduklarını gözler önüne seriyor. Destanda oğuz türkleri vatanı savunan oğullarına eğitim vererek, diyorlardı, "Oğul dağdan uçmasın, oğul suda akmasın, oğul azgın düşmana esir düşmesin". Destanda savaşı terk edip geri dönmek, arkadaşı savunmamak, kaçmak çok ağır cezalandırılıyor, hatta böylesi öldürülmekten bile vazgeçilmiyor. Örneğin, Kazan han oğlunun savaş meydanından kaçtığını sanıp diyor "Onu altı bölük eip, altı yolun ayrığına atacağım ki, kimse savaşta eşini bırakıp

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

---

kaçmasın". Destanda bir pedagoji tavsiye olarak yetişen nesilde vatana sevgi eğitimi için öncelikle onlara vatani tanıtmak ve sevdirmek için tutarlı malumat ve bilgiler veriliyor. Bu amaçla destanda vatanın dağları, bozkırları, çeşmeleri, al elvan çimenleri heybetli kaleleri anıtları hakkında konuşmalar yapılmaktadır. Örneğin, destanda su hakkında denir ki: "Şırıl şırıl kayalardan akan su, büyük büyük ağaçları yerinden oynatan su, bahçe ve bostan'ın süsü su". Veya Vatanın dağları hakkında denir: Ağağlı dağlar, güzel dağlar, gündoğan dağlar kara dağlar, otlu yaylalı yüce dağlar, diye onu överek, mert, cesur, kahraman, namus, kıskançlık sahibi olan oğullar bu temiz su ve dağları ile karşılaştırılarak denir: "Dağın üstü oğul, su taşkını oğul". Destanın boylarında eski Azerbaycan'ın yerleşim yerleri olan Derbent, Gence, Berde, Şerur ve Dereleyez, Göyçe mahali Borçalı Elince kalesi, Karaçük vesaire yerlerin isimleri çekiliyor ki, bu da Azerbaycan'ın hatta yedinci yüzyıldan ne kadar geniş topraklara sahip olduğuna işaret ediyor. Destanında ad verme töreni de kahramanlıkla yiğitlikle bağlı olup, büyük eğitici önem taşıyor. Burada Oğuz geleneğine göre, erkek çocuklarını doğururken değil, hak ettikleri işine göre ad verilir. Bu açıdan Oğuz elinde iyi isim kazanmak için iyi işler yapmak lazımdır. Destanda Buğac, Basat, Bamsı Beyrrk, Kazan şöyle isimler arasındadır.

Destanda kadınlar da erkekler kadar cesurdur. Destanda Beyreyin evlenme vakti geldiğinde diyor ki: "Baba bana öyle kızı al ki, ben yerimden durmamış, o dursun, ben ata binmemiş o binmiş olsun. Ben düşmanın üstüne gidene kadar bana baş getirsin". Kadının, hem de evin direği, kuşak artıran, ince, güzel, incelikli, yüksek ahlaklı kadın olarak tasvir edilir. Kadın, anne imajı Oğuz toplumunda çok büyük şerefli, yüksek yer tuttuğunu gösterir. "Kazan hanın evinin yağmalanması" boyunda düşman tarafından esir edilmiş Burla hatun aile namusu, kadınlık şerefi uğrunda dayanılmaz acılar, en ağır azaplar çeker. Evlat sevgisi ile aile namusu arasında bu dehşetli azaba, işgenceye ana yüreyi katlanmaya mecbur kalır. Bu boyda Oğuz ailesinde kadının annelik yüksekliğini yansıtmakla, yıllardan beri halkımızın büyük ahlaki kimliğini yansıtan namus meseleleri ile ilgili olan en güzel konulardandır.

Dede Korkutta aile terbiyesinin üstünlüğü, ailede karı koca ilişkilerinde sadakat, anneye sevgi eğitimi kanun düzeyindedir. Destanda Salur Kazanın düşmana söylediği sözler, anneye, kadına olan ilişki bakımından çok ibret verici ve eğitici: - Ey, Şöklü Melik! evimi soyup, hazinemi getirmişsin, sana gölgelik olsun. Şahbaz atları getirmişsin, senin olsun. Ne kadar var devletimi

getirmişsin, senin olsun. Ama, dünyada anneden aziz ne var? Annemi geri ver, karımı, oğlumu ve bütan esirleri ver, kavgasız savaşız geri dönelim. Deli Dumrul boyunda kadının kocasına sadık kalp dostu, dar gününde arkası, dertlerinin ortağı gibi, kocası için canından bile geçmeye hazır olan aile hayatının güzel geneleklerine şahit oluyoruz

Bir eğitimci olara Dede Korkut akıllı ve bilgilidir.

O kişilere düzgün yol gösterip, eğitimci öğütler veriyor. Onun söylediği aşağıdaki bilgece sözler derin ahlaki eğitimci ve ibret verici anlama sahiptir.

Ölen adam dirilmez, çıkan can geri gelmez.

Kibir edeni Allah sevmez. Kendini yüce tutan kişide akıl olmaz. Kül tepecik olmaz. Eski pamuk bez olmaz. Ata kıymayınca yol gidilmez. Keskin kılıcı kavramayınca düşman yenilmez. Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya açmaz. Baba malından ne fayda başta akıl olmazsa? Bu dünyada vatandan aziz, kendi yurdundan kıymetli ne var? Baba kadrini bilemeyen namert oğulun doğması iyidir. Düşmandan dost olmaz. Yalan söz dünyada olunca olmazsa iyidir. Erkek malına kıymazsa adı çıkmaz. Misafiri gelmeyen evler yıkılsa iyidir. Dede Korkut'un tebliğ ettiği olumlu ahlaki sıfatlar bugün için de günceldir: Kişisel isteklerin gözetilmemesi, her şey halk için edilmesi; Aça ekmek, yalın'a ayakkabı, parasız para vermek; Kan dökmemek, komşularıyla barış içinde yaşamak, maneviyatı temiz, pak yürekli olmak, kadına saygı ve sevgi beslemek. Anneye, babaya sonsuz hurmet ve ihtiram göstermek. Kadının ailesinin ve kocasının namusunu ölümden bile üstün tutması, cesaretli, korkmaz, güçlü olmak. Güzellikten zevk almayı bilmek, dostu, sempati, düşmana nefret beslemek, cesur olmak, dostu sadakat göstermek, şarta uymak, akıllı, tedbirli olmak, düşmanın hilesine uymamak. Dede Korkut eğitimcisinin hayatiliyi şu ki, o şahsiyet terbiyesinde karanlık ve ışıklı tarafları açıkça gösteriyor: Hümanizmi ve gaddarlığı, hayırseverliği ve kötü niyeti, sadeliği ve koruyuculuğu, doğruyu ve yanlış, eminamanlıq'ı ve savaşı dostluğu ve düşmanlığı belirgin şekilde yansıtıyor ve insanlara hakkı, doğruyu, en yüksek manevi, ahlaki özellikleri gösteriyor.

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

EDEBIYAT

- 1.Kitabi-Dede Korkut.Bakü: Yazıcı,1988
- 2.Cemşidov Ş. Kitabi-Dedem Korkut Bakü: Bilim,1999
- 3.Orhan Şaik Gökyay.Dedem Korkutun Kitabı.İstanbul:1973.
- 4.S Kuliyeve, M Kuliyeva.Doğu düşünürlerinin eserlerinde ailede çocuk terbiyesi

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

MAKALE YAZIM KURALLARI

Yazım Dili ve Sayfa Yapısı:

- Yazım dili Türkçe, İngilizce ve Türk Dünyası kullanılan bütün dillerdir. Yazı karakteri olarak Times New Roman seçilmeli, sayfa yapısında tüm kenar boşlukları 2,5 cm olacak şekilde ayarlanmalıdır.
- MS Word dokümanı olarak ve 1,5 satır aralığında hazırlanmalıdır.

Metin Yapısı

Başlıklar metin içinde Makale Başlığı, Yazar Adı, Özetler, Anahtar Kelimeler, Giriş, konu başlıkları ve alt başlıkları, Sonuç şeklinde sıralanmalıdır. Önerilen ana format bu olmakla birlikte, her bilim dalının kendi akademik yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmış olan makaleler de değerlendirmeye alınır.

- Makale başlığı (14 Punto/Koyu) sayfa ortalanarak yazılacaktır.
- Yazar adı, yazara ait kişisel bilgilere yer verilmeksizin makalenin başlığı altına sağa yaslı olarak yazılacaktır.
- Yazara ait kişisel bilgiler, yazarın unvanı, bağlı bulunduğu kurum, elektronik posta adresi, ilk sayfada sayfa altı dipnotu (*) olarak verilecektir (Birden fazla yazar varsa birinci yazar için bir, diğerleri için artan miktarda yıldız kullanınız).
- Metin, Times New Roman ve 12 punto; dipnotlar ise aynı fontla fakat 10 punto ile yazılmalıdır (Açıklamalar dışında dipnot kullanılmamalıdır. Metin atıfları, metnin içinde ve APA yazım sistemine uygun olarak, aşağıda belirtildiği gibi yazılmalıdır).
- Makaleler, Giriş, Alt Başlıklar ve Sonuç bölümlerinden oluşmalıdır.
- **Makalelerde sayfa sınırlaması bulunmamakla birlikte, sayfa sayısının makul ölçülerde olması beklenir.**

Kaynakça Yazım Kuralları:

Makale tam metinleri APA sistemine uygun olarak hazırlanmalıdır. Kullanılacak APA sistemi sürümü en genel hatlarıyla:

- * Yazarların soyadlarının alfabetik sıralaması esas alınır.
- * Önce yazarın soyadı yazılır ve virgül konur. Yazarların soy isimleri Baş harf büyük harflerle kalın puntolarla yazılır.
- * Yazarın isminin baş harfi (büyük harfle) yazılıp, nokta konur.
- * Parantez içinde eserin yayınlandığı tarih yazılır, parantez kapatılır ve nokta konur.
- * Eserin tam ismi yazılır ve nokta konur.
- * Eser kitap ise eserin ismi italikle yazılır. Çalışma makale ise derginin adı italikle yazılır.
- * Eserin yayınlandığı şehir yazılıp iki nokta üst üste konur.
- * Yayınevinin adı yazılır.

Bu açıklamaların ışığında farklı türden akademik eserleri içeren APA (5) sürümüne uygun olarak hazırlanmış ayrıntılı bir örnek kaynakça:

Örnek Kaynakça

1. **Arslan**, D. A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
2. **Arslan**, D. A. ve **Arslan**, G. (2017-a). *Kültür, sanat, edebiyat, sosyolojisi*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
3. **Arslan**, D. A. (2017-b). Samsun ve Orta Karadeniz bölgesinde göçün sosyolojik tahlili. VII. Uluslararası Canik Sempozyumu: “Geçmişten Günümüze Şehir Göç”, 16-18 Şubat, Samsun, Türkiye, 2017.
4. **Arslan**, D.A. (2012-a). Yerel seçim sonuçları temelinde Mersin’in siyasi yapısı. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 916-968.

5. **Arslan, D. A.** (2012-b). Geçmişten geleceğe Kağızman'ın siyasi yapısı: Yerel seçim sonuçları temelinde Kağızman'ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. *Sosyoloji içinde* (587-606). Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu Kars.
6. **Arslan, D.A.** (2012-c). Mersin Milletvekilleri'nin sosyolojik profilleri. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 587-622.
7. **Arslan, D. A.** (2011-a). *Who rules Turkey: Turkish power elite*. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
8. **Arslan, D. A.** (2011-b). *Uygulamalı köy sosyolojisi: Kırsal yapı ve kalkınma dinamikleri ile 17 öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
9. **Arslan, D. A.** (2005). Educational bases of Turkish democracy: Educational backgrounds of Turkish elites. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 8-1, 5–30.
10. **Arslan, D. A.** (2004-c). Türk medya elitleri: bir durum tespiti. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 4-2, 135–164.
11. **Bozkurt, Ö.** (1972). *Ayrımsal sosyoloji ve toplumsal yapı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
12. **Buğra, A.** (1995). *Türkiye'de devlet ve işadamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. **Bulmer, M.** (1994). *Sociological research methods*. London: Macmillan.
14. **Cüceloğlu, D.** (200). *İnsan ve davranışı*. Ankara: Remzi Kitabevi.
15. **Nirun, N.** (1991). *Sosyal dinamik bünye analizi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
16. **Ozankaya, Ö.** (1971). *Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür*. Ankara: Sevinç Matbaası.

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2019 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2019– 1

NOTLAR:

.....
.....
.....

